

Henk van Dorp

KNMI-weerman schaatst

De wind in de rug

de Elfstedentocht

De wind in de rug

Henk van Dorp

KNMI-publicatie 187
ISBN 90 369 2126 0

© Henk van Dorp/KNMI 1997

De wind in de rug

Henk van Dorp

DE WARMING-UP

Hoe het allemaal zo gekomen is? Ja, daar vraag je me wat. Da's een heel verhaal, dus als je even tijd hebt...

Misschien moet ik beginnen bij 6 januari 1996, de dag dat ik met buurman Co, Bart en nog een paar ervaren elfstedenrijders een 75-kilometer tocht door Waterland schaatste.

"Als ik die mensen zo makkelijk kan bijhouden, de meesten er zelfs zonder veel inspanning afrijd, dan moet ik toch ook een Elfstedentocht kunnen uitrijden!?" was de gedachte die zich vasthechtte aan mijn ultra-geheime hartewensenlijstje.

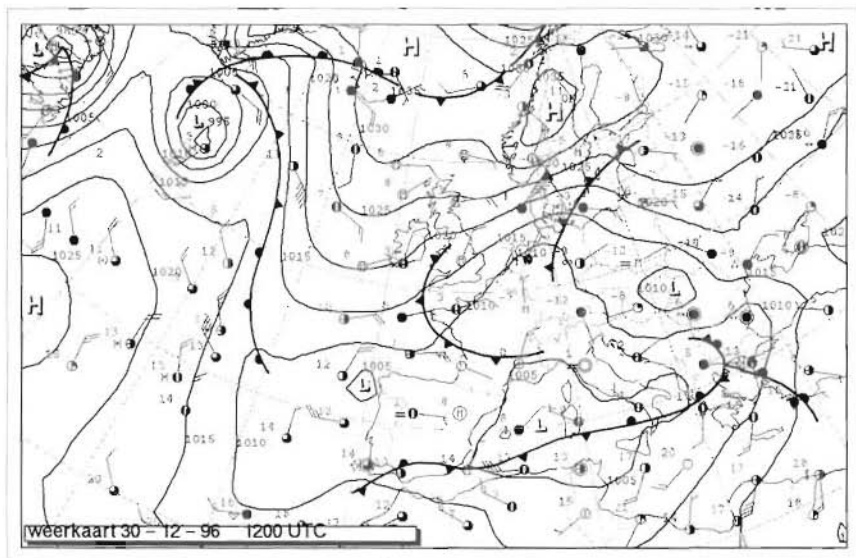
Nog diezelfde middag viel de dooi in; een dooi die duurde tot 20 januari. Vervolgens keerde eind januari/begin februari de winter in volle glorie terug.

Aan het begin van die winterse toegift kwam een collega langs met de vraag: *"Wij gaan een meerdaagse verwachting maken voor het bestuur van de Vereniging De Friesche Elf Steden. Zou jij eens willen kijken of deze tekst goed is?"*.

En of ik dat wilde.

Ik moet bekennen dat het weer me door de bank genomen niet bijster interesseert. Als kind al hield ik geen temperatuurdagboek bij en een regenmeter in de tuin heeft me evenmin ooit bekoord, maar begin met mij over winterweer, over ijs en over schaatsen en er ontbrandt een verterend vuur in mijn binnenste. Laat me in de maanden november tot en met februari een luchtstroming zien die slechts even neigt naar een kou-uitval boven West-Europa en mijn hart slaat over. Toon me een circulatiepatroon dat de potentie in zich heeft uit te groeien tot een blokkerend winters hogedrukgebied boven Scandinavië en het bloed begint in mijn aderen te stomen.

In februari '86 keek ik met laaiende afgunst naar John Bernard, die als tv-meteoroloog voor het KNNV in de NOS-studio op de Bonkevaart zat.

Een jaar later, John Bernard was weg bij het KNMT, ik had zijn plaats als tv-meteoroloog ingenomen, leek er wederom een Elfstedentocht aan te komen.

Wat was ik liederlijk jaloers op Erwin Kroll, toen die werd aangewezen in Leeuwarden het weer te gaan presenteren tijdens een onverhoopt te houden tocht.

“En die weet helemaal niks van schaatsen!” knaagde de afgunstworm diep in mijn binnenste.

Na het verzoek van het bestuur was ik er in februari 1996, samen met enkele collega's, wel bij, maar helaas, de lang verbeide 15e Elfstedentocht kwam er niet.

Achteraf gezien had de tocht op vrijdag 9 februari verreden kunnen worden. Het bestuur van de Vereniging De Friesche Elf Steden hanteerde toen echter nog de twee regels:

- Het ijs moet er liggen als de tocht wordt uitgeschreven.
- Een tocht vereist minstens 48 uur aan voorbereidingstijd.

Op donderdag 8 februari lag het ijs er. Spijtig genoeg was het toen te laat om de tocht voor de volgende dag nog uit te schrijven.

Op zaterdag viel de dooi ten tweede male in. Ditmaal definitief.

Mijn evaluatieverslag van de winter '95- '96 opende met: “Tegen drie uur vanmiddag kwam de zon even door. Prompt verhief een koolmees zijn jubelende

stem. "Ah", dacht ik, "voorjaar!"... en ja hoor, daar zwermden de zomerslyrische hunkeringen al op als verstoorde watervogels uit een windwak.

Tot ik de vijver in de voortuin zag, de nog massieve ijslaag bedekt met vijf centimeter water. Het gevoel van beloftevolle verwachting maakte spoorlags plaats voor weemoed, voor heimwee naar het zwieren over Loosdrechtse Plassen in bittere kou, voor het verlangen aan te klampen bij de sliert schaatsers die tegen het decor van molens in Kinderdijk de Alblasserwaard ronden, naar uren voortglijden over de ijsvlakten van Waterland-Oost, de snijdende vrieswind in 't gelaat. Of in de rug. Helaas, het is allemaal voorbij, vorüber. Het dooit!!"

Mijn verslag sloot af met enkele aanbevelingen:

- Als het KNMI een volgende keer het elfstedenbestuur opnieuw van meerdaagse verwachtingen gaat voorzien, dan dient een meteoroloog te worden aangewezen die op kan treden als aanspreekpunt voor en meteorologisch begeleider van het elfstedenbestuur.
 - Deze meteoroloog moet (onder meer) aan de volgende kwalificatie voldoen: hij heeft affiniteit met de schaatssport.
- Ik wil niet verhehlen dat ik met die aanbevelingen openlijk solliciteerde naar de functie 'KNMI-elfstedenmeteoroloog'.

Bijna iedere weerman of -vrouw heeft wel een weertype waar hij of zij meer of minder door begeistert raakt. Je moet als meteoroloog dan ook van goeden huize komen wil je niet aan een vaag gevoel van opwinding ten prooi vallen als zich op jouw favoriete terrein een weerkundig record aandient. Doorgaans weet ik me van die toenemende recordjagersgekte behoorlijk te distantiëren. Behalve bij winterweer, dan is mijn weerstand minimaal.

Je vroeg hoe het allemaal zo gekomen is. Misschien moet ik voor het antwoord op die vraag verder teruggaan, is het niet pas in de winter van '96 begonnen maar al veel eerder.

In mijn vroegste herinneringen spelen weerkundige verschijnselen een prominente rol.

De bitterkoude winter van '47, ik was drie maanden oud, zal nog wel aan mijn bewustzijn ontsnapt zijn. Toch weet je natuurlijk nooit hoe mijn moeders opmerkingen -"We konden het maar niet warm krijgen in huis. Je moet ook rekenen, de kolen waren nog op de bon"- een stempel hebben gezet op mijn verdere carrière.

De eerste radio-uitzending, die ik onder mijn sedimentlagen weet op te del-

ven, handelt over wind. Een februarizondag in 1953; we zijn net uit de kerk en ik hoor de nieuwslezer van het ANP iets zeggen over doorgebroken dijken, grote schade en een onbekend aantal slachtoffers. Vage herinneringen aan storm, schrik en ontzetting.

Op de oudste voorpagina van een krant die me is bijgebleven gaan vijf schaatsers naast elkaar met de handen hoog geheven over de finish. Dat moet 15 februari 1956 zijn geweest, de dag na de 11e Elfstedentocht.

En Kees Broekman, wanneer werd die kampioen? De krantenfoto zie ik zo voor me, maar om te achterhalen wanneer dat is geweest, zou ik eerst de Geschiedenis van de Nederlandse Schaatsport nog eens door moeten spitten.

Het menselijk geheugen is een merkwaardig fenomeen. Als meteoroloog werd ik me daarvan pas echt bewust, merkte ik eerst goed hoe gekleurd herinneringen voortleven in het geheugen van mensen.

Als het om weerkundige gegevens over het verleden gaat, biedt de klimaatbank van het KNMI ongekende mogelijkheden om dat geheugen op te frissen. Toch laat ook dan een mens zich niet voetstoots overtuigen door de kille cijfers:

- Twee verregende weekeinden tijdens een kampeervakantie op Ameland en de hele zomer staat voor eeuwig als kil en nat te boek.
- Drie dagen achtereen boven de 30 graden doet de vraag rijzen of het ooit eerder zò lang zò heet is geweest.
- “'t Is zeker wel uitzonderlijk hè dat er nu, half januari, nog steeds geen sneeuw ligt in de Alpen?! Dat is vast nooit eerder voorgekomen.”

Tip: 't Is niet onverstandig je geheugen te bejegenen met een flinke dosis achterdocht. Iedere nieuwe ervaring kleurt de eerder opgeslagen plaatjes namelijk bij en dat bijkleuren geschiedt zodanig dat de beelden steeds beter in je persoonlijke kraam gaan passen.

Maar dat beeld dan van die zondagse wandeling met mijn vader, baggerend door de sneeuw, met die overhellende sneeuwwallen aan de slootkanten, met sneeuwduinen waar ik tot mijn middel in wegzakte...?? De beelden staan in mijn geheugen gegrift; alleen wanneer was het en hoe oud was ik toen?

Pas nadat ik bij het KNMI in dienst was getreden, kwam ik ertoe uit te zoeken wanneer dat geweest kon zijn. En jawel, ook dat beeld moet gekoppeld worden aan februari 1956 - ik was 9 jaar oud.

In 1962 begon ik met het verzamelen van krantenknipsels: de eerste bemande ruimtevluchten, een vulkaanramp op Bali, veel schaatsverslagen, Henk van der Grift 2e bij de wereldkampioenschappen in Oslo; of was het Moskou?

Toen kwam de winter van '62-'63!

Waar was ik gebleven? O ja, met mijn winterevaluatie solliciteerde ik dus tamelijk openlijk naar de functie 'elfstedenmeteoroloog'. Ik belandde dan ook prompt in de afvaardiging die met Henk Kroes om de tafel zat teneinde na te gaan of het KNMI een bijdrage zou kunnen leveren in het besluitvormingsproces voorafgaand aan het uitschrijven van een Elfstedentocht.

De zomer van '96 werd gebruikt om wensen van het bestuur en mogelijkheden van het KNMI op elkaar af te stemmen, hetgeen resulteerde in een bijeenkomst in het najaar waar de definitieve samenwerkingsafspraken werden gemaakt en de laatste puntjes op de i gezet:

- we gaan proefdraaien met het per fax toezenden van EPS-gegevens, weerkundige informatie voor tien dagen vooruit, gebaseerd op het zogenaamde Ensemble Prediction System. Gerrit Fokkema, de contactpersoon van het elfstedenbestuur, kan op die manier vertrouwd raken met die informatie (zie pagina 11);
- op basis van EPS-gegevens wordt dagelijks een 'temperatuur- en ijsgroei-pluim' voor Leeuwarden berekend en verzonden;
- vanaf het moment dat de weersontwikkelingen daar aanleiding toe geven, staat op het KNMI een 'elfstedenmeteoroloog' standby voor dagelijkse consultatie.

Wat ons betreft kon vanaf dat moment de winter beginnen.

Op 1 november starten we met proefdraaien. Dat loopt dat al snel als een trein zodat Gerrit Fokkema kan melden:

"Ik heb gisteravond de nieuwe ijsdikte-informatie en de pluimplaatjes kunnen bewonderen op de web-pagina. Ik vind het fantastisch dat jullie die ook beschikbaar hebben. Ik heb ze gisteravond ook nog even aan Henk Kroes laten zien. Hij was erg blij met de informatie. Bedankt voor jullie inspanning tot nu toe".

In de periode van 14 tot 16 december begint de tiendaagse verwachting voor de temperatuur te zwalken als een dronkeman met als uitersten +12 en -8 voor de 20ste, een verwachting die je met recht kunt betitelen als 'het kan vriezen, het kan dooien'. Tussen 17 en 19 december komen steeds meer koude oplossingen uit de bus. In het weekeinde van 20 december slaat de balans definitief door naar de koude kant.

Als ik op maandag 23 december in de weerkamer kom, blijkt dat in het week-

end de berichtenvoorziening naar Leeuwarden is vastgelopen. Terzelfder tijd kondigen de atmosfeermodellen steeds overtuigender een verscherping van de vorst aan en begint het ijsgroeiemodel voor Friesland dikten van 20 cm en meer op te lepelen.

Reden voor paniek is er niet direct, want Gerrit Fokkema meldt: "In Friesland groeit het ijs gestaag, maar lang niet overal ligt het dicht. Voor ons dus nog geen reden om in actie te komen".

Vrijdagavond 27 december.

Gerrit Fokkema komt langs om de sfeer in de werkamer te proeven en - zoals hij het zelf formuleert - "eens met jou te praten over de manier waarop je weerkaarten moet lezen".

De tiendaagse pluimen blijven temperaturen ver onder het vriespunt presenteren; vanaf de jaarwisseling komen in Friesland ijsdiktes uit de bus van 20 tot boven de 30 cm. Toch gaat het, als we over een eventueel te houden Elfstedentocht praten, nog steeds over zoiets hypothetisch als een vurig gewenste, maar niet erg realistisch ingeschatte mogelijkheid.

"De dag voor kerst is er nog een schip door de Dokkumer Ee gevaren" verneem ik van Gerrit.

Nee, voor de Tocht zijn we mentaal nog niet rijp.

Dat verandert op zaterdag 28 december. Op grond van de meerdaagse verwachting besluit het elfstedenbestuur zondagmiddag voor het eerst bijeen te komen. Als ik op het KNMI verschijn, word ik belaagd met de vraag: "En, wanneer beginnen jullie nu met de elfstedenverwachting op Internet?"

Een snelle blik op de weerkaarten leert, dat het geen zin heeft veel langer te wachten, dus mail ik naar Gerrit: "Ik stel voor om zondagmiddag 17 uur, als jullie de eerste beraadslagingen achter de rug hebben, onze pagina met de elfstedenverwachting te openen. Ik ben morgenochtend tussen 8 en 9 uur op kantoor. Mocht je al behoefte hebben aan een mondelinge toelichting, bel me dan rond 9 uur. Daarna ben ik zelf aan het schaatsen".

Maar dat schaatsen valt niet mee, want een klein Noordzeestorinkje brengt die zondag de wind in de westhoek, de temperatuur in het noorden en westen van het land ruim boven 0 en korte tijd kletterende regen. Tijdens de Eilandspoldertocht ploegen we door een laag water over loodzwaar fondantijs; in Bartlehiem neemt de ijsdikte met 1 cm af; in het zuiden van het land blijft het de hele dag 3 graden vriezen.

Geen paniek, de nieuwste prognoses geven aan dat de winter na morgen pas goed op gang komt met een sterk toenemende oostelijke wind, die ijzig koude lucht aanvoert uit Oost-Europa. Het belooft de koudste jaarwisseling sinds 1979 te worden.

Maandag 30 en dinsdag 31 december.

Van КНМТ-zijde loopt alles naar wens. Het elfstedenbestuur komt nu iedereen ochtend bijeen en geeft om 10 uur een persconferentie, waar de massaal toegestroomde journalisten worden geïnformeerd over de meest recente weersontwikkelingen, de toestand van het ijs in Friesland en de voorbereidingen voor een eventueel te houden tocht.

Woensdag 1 januari 1997.

Een collega is bereid op deze nieuwjaarsochtend de honneurs voor mij waar te nemen en zo beleef ik ontspannen, ver weg van temperatuurpluimen, ijsdiktes en onbereikbare databestanden, een inderdaad zeer ijzige jaarwisseling. Toch kan het zo ijzig niet zijn of wij binden de ijzers onder voor een prachtige schaats-tocht over de Kagerplassen. Ik voel me sterker dan ooit.

Als ik 's avonds Henk Kroes in het Journaal hoor melden dat de vijftiende Elfstedentocht er komt, maar dat de datum waarop nog in het midden wordt gelaten, weet ik genoeg: dat is morgen weer vroeg dag.

Donderdag 2 januari 1997.

Bijtijds reis ik af naar de weerkamer waar de mail van Gerrit Fokkema aan duidelijkheid weinig te raden overlaat: "2 januari is voor het elfstedenbestuur een belangrijke dag. Waarschijnlijk wordt de datum bepaald van de Elfstedentocht. Voor ons is het van het grootste belang dat wij zo vroeg mogelijk een degelijk en betrouwbaar weerbericht hebben voor zaterdag en maandag. Als er ook maar enige kans is op dooi op maandag moeten wij dat weten."

Hard werken dus, zweten ook want er zijn technische problemen; maar alles komt goed en buitendien, de computerberekeningen blijven in dezelfde richting wijzen: de komende nacht nog strenge, in het weekeinde matige vorst en op zondag stijging van de temperatuur naar dichtbij het vriespunt en mogelijk wat sneeuw.

Met de ervaringen van het voorgaande dooi-weekend in mijn achterhoofd, blijf ik bij het invullen van de tabel met ijsdiktes aan de voorzichtige kant: 23, 25, 25, 25 en 24 cm, met andere woorden, tijdens het weekeinde komt de ijsgroei tot staan.

Het KNMI-weerbericht voor de Elfstedentocht 1997

door Elfstedenmeteoroloog Henk van Dorp

voorzichten voor Friesland, speciaal door het KNMI opgesteld voor de Vereniging "De Friesche Elfsteden".

De weersvoorzichten van het KNMI voor vrijdag tot en met dinsdag

Eerst nog koud. Vanaf zondag minder koud

Tot en met de nacht van vrijdag op zaterdag nog strenge vorst. In de nacht van zaterdag op zondag draaiing van de wind naar noordelijke richtingen, stijging van de temperatuur naar dichtbij het vriespunt en mogelijk wat sneeuw.

Weersvoorzichten van het KNMI voor het Elfstedentraject

	vr 03/01	za 04/01	zo 05/01	ma 06/01	di 07/01
max. temp.	-8	-4	-1	-1	0
min. temp.	-15	-11	-4	-3	-3
windrichting	o	o	n	n	nw
neerslagkans	20	20	30	30	30
neerslagsoort	-	-	sn	sn	sn
ijsdikte	23	25	25	25	24

toelichting bij de tabel:

max. temp. = maximumtemperatuur overdag, in graden Celsius.

min. temp. = minimumtemperatuur 's nachts, in graden Celsius.

windkracht = gemiddelde windkracht in Beaufort.

neerslagkans = in %

berekende maximale ijsdikte = ijsdikte in Leeuwarden in centimeters.

(De werkelijke ijsdiktes kunnen door lokale omstandigheden sterk uiteenlopen)

De verdere voorzichten van woensdag 08 januari tot en met zaterdag 11 januari

Op woensdag draait de wind weer naar het oosten en gaat het overdag weer licht vriezen en 's nachts matig, mogelijk streng vriezen.

De volgende verwachting verschijnt 03 januari om 10.00 uur op deze pagina.

Even na negenen Gerrit aan de lijn. Ik vertel hem zo nauwkeurig mogelijk mijn bevindingen.

Op zijn vraag: "En, zie ik je zaterdag in Leeuwarden?" is mijn antwoord: "Ik zou wel willen maar ik heb geen startkaart".

Even is het stil. Dan vraagt hij: "Hoeveel kilometer heb je geschaatst de laatste dagen?"

"Nou", stel ik de zaken iets mooier voor dan in werkelijkheid, "ik schat bij elkaar zo'n 300".

"O."

Met een "Bedankt" en "Veel succes" sluiten we ons gesprek af.

Ik handel de overige zaken af en ga naar huis, alwaar ik mij vol verwachting voor de buis posteer. Helaas, de voor 11 uur aangekondigde persconferentie wordt uitgesteld.

Dan zie ik even na kwart over 11 de bestuursleden de geïmproviseerde perszaal binnenschuifelen: Gerrit van der Ham, Marlies Folkers, Piet Venema, Gerrit Fokkema, de hele groep waarmee we in mei om de tafel hebben gezeten.

Harmen Roeland, verslaggever van het nos-journaal, doet nog een poging de regie in handen te nemen maar Henk Kroes, die zich door niemand laat sturen, kijkt eens in het rond, rommelt wat in zijn papieren, blikst dan met een twinkeling in de ogen de zaal in en spreekt de verlossende woorden: "It giet oan. Sneon sil it heve".

Een half uur daarna belt mijn vroege-dienst collega om te melden dat Gerrit Fokkema mij zoekt. Met bonzend hart kies ik Gerrits nummer, krijg hem meteen aan de lijn en word geheel overrompeld door zijn mededeling: "Morgen ligt er voor jou een startkaart klaar in Leeuwarden!".

Vanaf dat moment gaan de vlaggen uit, de fanfares op pad, is het kortom feest!

Ik spring op de fiets, race naar de supermarkt - waar ik een noodvoorraad mandarijnen en mueslirepen insla - vlieg naar de sportwinkel voor kniebeschermers en een bivakmuts, schrijf thuisgekomen snel een briefje aan mijn geliefde om het heuglijke nieuws te melden en ga naar Schiphol voor een late invaldienst.

Met mijn gedachten er niet helemaal bij neem ik de dienst over en de elektronische post door. Een boodschap van Gerrit: "Tot mijn vreugde kan ik u melden dat de Elfstedentocht doorgaat. De keuze voor zaterdag is mede tot stand gekomen door jullie weerberichten en de pluimplaatjes. Voor mij is jullie informatie een grote steun geweest. Houd mij op de hoogte van wat er de komende dagen gebeurt. Ik hoop jullie binnenkort weer te spreken."

Even later belt Monique Somers. Ze heeft gehoord dat ik morgen naar Leeuwarden ga en wil weten wat ik daar aan voorlichting ga doen.

“Meid”, zeg ik, “maak je geen zorgen. Voor mij zit morgenochtend mijn voorlichtingstaak erop als de laatste elfstedenverwachting op het net staat. Ik beloof zaterdag op de Bonkevaart bij je langs te komen voor een overwinningskus, gesteld natuurlijk dat ik gezond en wel de finish haal”.

Als kort daarna mijn Friese buurvrouw meldt dat ik een slaappleats in Leeuwarden heb, 500 meter van de Frieslandhal, bij een journalist van de Leeuwarder Courant, die mij en passant een antwoord probeert te ontfutselen op de vraag of aanstaande zaterdag het snelheidsrecord van Evert van Benthem uit 1985 zal sneuvelen, kan ik met een gerust hart mijn dienst overdragen aan de nachtman en op de trein naar Bilthoven stappen. Vanwege een ernstig ontregelde treinenloop kom ik heel laat thuis, maar wat geeft het? Ik ga de Elfstedentocht rijden!

Vrijdag 3 januari

Tegen achten ben ik op het KNMI.

Daar heeft de vroege dienst de verwachtingen met lucht- en gevoelstemperatuur en windrichting en snelheid voor morgen, gespecificeerd voor diverse plaatsen langs de elfstedenroute, al klaar liggen. Hoewel het er gisteren naar uitzag dat de wind in de loop van zaterdagochtend zou afzwakken, zijn de verwachtingen nu minder optimistisch. Pas tegen de avond lijkt er een afname van de strafte oostenwind in te zitten.

Gezamenlijk nemen we alle bijzonderheden van de verwachting door die ik vervolgens zo gedetailleerd mogelijk beschrijf en op de fax naar Leeuwarden zet. Ik geef mijn zegen aan de tekst die vanmiddag in Het Parool zal verschijnen, bedank iedereen voor de hulp en de samenwerking en meld me af.

Om half drie stap ik op de trein naar Leeuwarden, in de ene hand mijn weekentas met daarin leeftocht - genoeg om een survivaalexpeditie naar Antarctica te overleven, een blik vaseline en wat zoal nog meer van pas kan komen bij het maken van een langeafstandschaatstocht - in de andere hand mijn virtuele valies met dromen, het avontuur tegemoet.

Fryslân, hieraaicum!

Gevoelstemperatuur onder invloed van wind
(berekening van Steadman; referentie windsnelheid 1,3 meter per seconde
op waarnemingshoogte van 10 meter)

	windsnelheid (meter per seconde/ Beaufort)										
	luchttemperatuur										
	0	-1	-2	-3	-4	-6	-8	-10	-12	-14	-18
2 / 1-2	0	-1	-2	-3	-4	-6	-8	-10	-12	-14	-18
5 / 3	-3	-4	-5	-6	-7	-9	-11	-13	-16	-18	-22
7 / 4	-4	-6	-7	-8	-10	-11	-14	-17	-19	-22	-26
9 / 5	-6	-8	-9	-11	-12	-13	-17	-19	-22	-25	-30
11 / 6	-8	-9	-11	-13	-14	-16	-19	-22	-25	-28	-33
13 / 6	-10	-11	-13	-14	-16	-17	-21	-24	-28	-31	-36
16 / 7	-11	-12	-14	-16	-18	-19	-23	-27	-31	-34	-39
18 / 8	-12	-14	-16	-17	-19	-21	-25	-29	-33	-37	-42

In het gebied rechts van de traplijn is er afhankelijk van de persoonlijke
conditie, gevaar voor bevriezing van onbedekte delen van de huid.

(Bron: B. Zwart: Windchill; technisch rapport TR-103a. КНММ, De Bilt, 1992)

Windchill

In de wind kan het een stuk kouder aanvoelen dan uit de wind. Dit ver-
schijnsel staat bekend als "wind-chill". Hoe kouder het is en hoe harder
het waait des te kouder voelt het aan. We kunnen dat warmteverlies uit-
drukken in een soort gevoelswaarde van de temperatuur, ook wel gevoels-
temperatuur genoemd.

Voor de berekening daarvan bestaan verschillende methoden, waardoor
in de media voor dezelfde dagen uiteenlopende getallen opduiken. Het
КНММ maakt gebruik van de formule die de Amerikaanse textielabrikant

Robert Steadman heeft ontwikkeld. Zijn berekening is gebaseerd op het evenwicht tussen warmteverlies en warmteproductie van een gezond persoon. Hij gaat ervan uit dat de kleding is aangepast aan de weersomstandigheden en dat de persoon in de buitenlucht wandelt met een snelheid van bijna vijf kilometer per uur. Bovendien betreft Steadman in zijn berekening gegevens van de windsnelheid, luchtvochtigheid en zonnestraling.

Een wandelaar zal een paar graden vorst bij een matige wind (windkracht 3) als enkele graden kouder ervaren. Bij een stormachtige wind is het voor zijn gevoel nog zeker 10° kouder. Een fietser zal de kou weer heel anders ervaren, waarbij het natuurlijk ook uitmaakt of hij wind tegen heeft. Onder extreme weersomstandigheden zijn in Nederland gevoelstemperaturen opgetreden van -20°C tot -25°C. Tijdens windvlagen kan de gevoelstemperatuur dan onder -30°C komen.

Het KNMI vermeldt de gevoelstemperatuur in het weeroverzicht (onder andere op Teletekstpagina 703 alleen als de omstandigheden daar aanleiding toe geven; bijvoorbeeld als het voor het gevoel snijdend koud is. In de regel is dat het geval bij gevoelstemperaturen van -15°C of lager. Vanaf die waarde bestaat er, afhankelijk van de persoonlijke conditie, in de buitenlucht gevaar voor bevriezing van de blote huid. Als het voor het gevoel kouder is dan -20°C dan raakt men ook bij goede winterkleding gemakkelijk door de kou bevangen. Extra winddichte kleding strekt dan tot aanbeveling.

Het begrip gevoelstemperatuur is zeker niet van toepassing op levenloze objecten zoals machines, gewassen, het antivries in de auto of kwik.

We kunnen de gevoelstemperatuur dan ook niet meten met een thermometer. Wel heeft de wind invloed op de snelheid waarmee afkoeling optreedt. Daarom bevroren waterleidingen en verwarmingselementen sneller als het bij vorst bovendien hard waait.

Harry Geurts

DE INSPANNING

Zaterdag 4 januari 1997

04.55 uur • Leeuwarden

'Hé, helemaal bewolkt', dat is de eerste gewaarwording die zich aan me opdringt als ik de deur achter me dichttrek, uitgezwaaid door mijn gastvrouw Anneke, die me gisteravond verwelkomde met alle Friese hartelijkheid die je je kunt voorstellen.

'Maar de wind klopt wel. Dat moet toch al gauw een dikke windkracht 4 zijn, misschien een kleine 5.'

Hier tussen de huizen is het moeilijk schatten, maar als ik zie hoe de lage bewolking voortjaagt dan is duidelijk dat dit deel van mijn verwachting van gisterochtend wel klopt.

'Maar die bewolking ...? Waar zou die vandaan komen? Wat zou er gebeurd zijn? Vocht van zee, uit de Duitse Bocht?'

Reconstrueren, recapituleren, alle mogelijkheden nagaan zoals steeds wanneer je actuele weersverschijnselen probeert te koppelen aan het residu van de weerkaart in je hoofd; de herinnering aan het model waarop je de verwachting hebt gebaseerd. Gistermorgen was dat, nog geen vierentwintig uur terug.

In de fax naar Leeuwarden schreef ik: "Vooral in de ochtend is er bewolking waar de zon enigszins versluierd doorheen komt" en dus rekende ik erop de maansikkel af en toe door de banken hoge altocumulus te zien heenprikken. Helaas, niets van dit alles: stratusflarden, rossig beschenen door de lichten van de stad, slieren langs de hemel, voortgedreven door de strakke bries die de uitstervende klanken van het gedruis uit de feesttent in het stadscentrum meevoert.

De hele nacht is dat feest doorgegaan. Tijdens de korte, vaag-heldere momenten dat ik vannacht wakker was en het tot me doordrong dat ik in een vreemd bed lag, in Leeuwarden, in afwachting van de wekker - 'Hoe laat is het? Hoe lang heb ik nog? Ik verslaap me toch niet!?' - hoorde ik het gebonk van de bassen en flarden verwaaid gezang. Onderwijl maalden de gebeurtenissen van de avond tevoren door m'n hoofd. De maaltijd bij de Italiaan waar we ons met een groep van al gauw een man of twaalf - mannen en vrouwen, de meesten mij geheel onbekend - vollaadden met spaghetti. Tijdens de maaltijd was de sfeer lacherig-opgewonden, een mengeling van bravoure en onrust, waarbij de debutanten, waaronder ik, aan de lippen hingen van de ervaren rijders die er in '85 en '86 al bij waren. Ook in hun verhalen klonk de onzekerheid door: "Hoe het morgen gaan zal?? Je weet het niet hè, veel te weinig kilometers gemaakt!" en zich tot mij wendend met de steeds maar weer herhaalde vragen: "Hoe koud is het morgenochtend? Gaat de wind overdag nou liggen of niet?"

Het gevoel herken ik: de steen op mijn maag toen ik, na lange aarzeling, eindelijk had besloten mee te doen aan een halve marathon. Of van de nacht voor we met een stel collega's in één dag het IJsselmeer zouden rondfietsen. 320 kilometer aan een stuk, een fluitje van een cent voor wielrenners - Bordeaux-Parijs is bijna twee maal zo lang - maar voor ons, onervaren fietsers met grootheidswaan, een indrukwekkende prestatie waar je als een berg tegen opzag. De enige manier om erachter te komen of je het kon was, het te doen. Een verwarrende mengeling van nieuwsgierigheid naar het onbekende, onzekerheid over de eigen mogelijkheden en angst voor de pijn.

Na de maaltijd de wandeling naar het overnachtingsadres. Veel mensen op straat, de eerste zatladders die olé-olé-zingend over het bevroren water van de stadsgrachten hosten, politie te paard dik ingepakt in middeleeuws-ogende lang-afhangende zwarte capes, handelaren die hun marktstalletjes voor morgen opbouwden en ineens, in het gelige schijnsel van de straatlantaarns, stuitten we op een optocht van prachtig versierde arrensleden met daarin mensen in Friese klederdracht. Ik waande me figurant in een tekening van Anton Pieck.

Het was al over tienem toen Theo, een tweede schaatser/gast, en ik aanbelden bij ons gastgezin. Samen met gastheer Holbe en zijn vrouw Anneke, die daar dus ineens met twee wildvreemde schaatseren in hun woonkamer zaten, lieten we ons door de tv nog even extra in de stemming brengen. Interviews en gesprekken met oude en oud-Elfstedenhelden, organisatoren, voorbijgangers... en de onvermijdelijke deskundigen. Toen ik de elfstedenarts hoorde zeggen: "Door de harde wind en de lage temperatuur is morgen het gevaar voor bevriezing groot. Vooral daardoor wordt het een zware tocht met veel uitvallers. Het KNMI spreekt

over een gevoelstemperatuur van -18. Waar ze dat vandaan halen weet ik niet. Het wordt minimaal -28", schoot ik in de lach waarop Holbe, de journalist, er als de kippen bij was om uit mijn mond het commentaar van weer een andere deskundige op te tekenen.

Over het weer hoeft niemand me meer iets te vertellen en over gevoelstemperaturen wil ik met iedereen een discussie aangaan. Over bevriezing van natte weggedeelten ventileer ik met graagte mijn mening als daarom gevraagd wordt, maar over bevroren tenen en door de kou bevangen raken, laat ik het oordeel graag over aan een arts.

Zo zou het moeten zijn: meteorologen beperken zich tot uitspraken over het weer, schoenmakers blijven bij hun leest en elfstedenartsen concentreren zich op botbreuken, bevroren ogen en schouders uit de kom. Als de dokter ook al zijn autoriteit inzet om de media te plezieren met gevoelstemperaturen die sensatie!! sensatie!! nog een graad of 10 lager liggen dan de waarden waarmee het KNMI de Nederlandse bevolking de stuipen op het lijf jaagt, is het hek helemaal van de dam.

Maar ja, hoe gaat het? Iedere vlek van tien huizen beschikt tegenwoordig over ten minste zes plaatselijke huis-aan-huis bladen en twee regionale dagbladen, minimaal een lokale en al gauw drie regionale omroepen. Tel daarbij op vier landelijke kranten en minstens dertig landelijke tv-zenders en het moge duidelijk zijn dat het behoorlijk dringen is op de markt van aandacht en vertier. Iedere dag weer moet er geknokt worden om in dit nog immer toenemende gedrang de lezer te binden en de luisteraar/kijker vast te houden. Dat laatste doe je het best, zo blijkt keer op keer uit onderzoek, door echte of gespeelde gevoelens te brengen. Het gevolg is dat er een enorme inflatie gaande is in begrippen die emoties representeren.

Emotie.

De wandeling naar de Frieslandhal, om goed vijf uur, door een donkere Leeuwardense woonwijk waarin in veel huizen licht brandt, waar links en rechts deuren open gaan en mensen dik aangekleed naar buiten komen, deelnemers herkenbaar aan het sporttenue, de schaatsen onder de arm, belangstellenden, die getuige willen zijn van het vertrek van de wedstrijdrijders, voorzien van vlaggen en toeters. Hier twee, daar een groepje van vier, losse plukjes wandelaars die samenvloeien, uitgroeien, eerst tot een beekje en allengs, als we de hal naderen, tot een ononderbroken stroom.

Herinneringen uit mijn jeugd komen boven, aan kerstavond wanneer het

dorp uitliep om naar het concert van mijn vaders zangkoor te gaan. Beelden die ik terugzag in *Fanny en Alexander*, de film van Bergman, waarin mensen op weg gaan naar de kerkdienst terwijl de sneeuw valt; mensen die zich verheugen op wat komen gaat, in blijde verwachting, feest. Nog meer filmbeelden borrelen op: de uitverkorenen op weg naar het ruimteschip aan het eind van *Close encounters of the third kind*. Ik voel me opgenomen in een magische kring, deelnemer aan een religieus ritueel.

De doordringende geur van mest brengt me terug in aardser sferen, het gevoel van geluk en verwondering blijft.

Gestart wordt uit de noodhal, waar eergisteren nog de veemarkt werd gehouden. Dranghekken die normaliter de koeien in het gareel houden, vormen nu de vakken waarin de deelnemers zich moeten melden. Het eerste vak met startnummers 1 tot en met 999, voor de echte veteranen die al sinds mensenheugenis lid zijn en die om 05.40 uur worden gelost, is nog lang niet vol. Vooraan in de hal is het een gedrang van jewelste. Fel beschenen door de tv-lampen staan daar de 300 wedstrijdrijders hun zenuwen te verbijten tot om half zes hun kooi zal worden ontsloten.

In '86 stond ik als toeschouwer aan de andere kant van de kooi, als begeleider/toezichthouder van m'n dochter die het had weten te regelen dat ze voor de schoolkrant een verslag van de veertiende Elfstedentocht moest schrijven. Hoe ze dat had versierd werd niet helemaal duidelijk maar ik greep de gelegenheid dankbaar aan om mee te gaan naar Friesland. Het werd een groot feest en in haar dagboek schreef ze 's avonds: "Ooit zal ik hem ook rijden".

Nu behoor ik als genodigde van het bestuur met nummer 24044 tot de voorrechten die om 05.50 in het tweede duizendtal mogen vertrekken.

05.25 uur

Wedstrijdleader Gerrit van der Ham beklimt het podium; de spanning stijgt.

05.28 uur

Een harde klap. Het startschot? Nee, een tv-lamp valt om en een daverend applaus is het resultaat.

05.29.45 uur

Bijna is het zover, de honderden aanwezigen tellen massaal de laatste seconden van de digitale tijdaanwijzing mee.

05.30.00 uur

Ja! Knal! Er vaart een siddering door de hal als het grote hek openzwaait, de wriemelende massa wedstrijdrijders in beweging komt en binnen de kortste keren is verdwenen in het donker en de kou.

Nog twintig minuten voordat ik mag volgen in mijn eigen tempo. Ik drentel wat rond in mijn vak, kijk mijn ogen uit en moet me af en toe in de arm knijpen om te beseffen dat wat ik zie realiteit is, echt, dat Henk van D. hier in levende lijve staat in de Frieslandhal in Leeuwarden, klaar om zo dadelijk te beginnen aan een schaatstocht van 200 kilometer. Van D. die ooit, op 19 januari 1979 een tocht van 110 kilometer maakte onder barre omstandigheden en daarna zo kapot was dat hij dagen van de wereld was.

Toen die winter de Elfstedentocht weer niet werd gehouden, geloofde ik er niet meer in en liet mijn lidmaatschap van de vereniging verlopen. En nu ben ik erbij, niet als toeschouwer maar als schaatser!!!

De eerste bekende, nou ja bekende? Ik ken hem slechts van een enkele gezamenlijke schaatstocht. Vanaf Amersfoort keken we gisteren naar hem uit. In het gedrang en de chaos op station Zwolle raakte ik mijn reisgenoten uit Bilthoven kwijt en wie komt daar na vertrek uit Zwolle mijn coupé binnenstappen? Jawel, Bart. Onderweg raakten we aan de praat over meteorologie, natuurbescherming, chaostheorie, voorspelbaarheid en ganzen, meer in het bijzonder rotgansen, de soort waarnaar Bart al jaren onderzoek doet en waarvoor hij de afgelopen zes jaar de zomers in Siberië doorbracht. Volgende week vertrekt hij naar Vancouver. Hij is zielsgelukkig dat hij nog net in het land is en morgen kan meerijden.

Je zou kunnen zeggen dat Bart mijn therapeut is geweest, degene die me over de streep trok zonder dat hij het zelf wist. Toen ik hem zag schaatsen wist ik: "Als die een Elfstedentocht aankan (en dat kon hij in 1986) dan kan ik het ook". Dat was dus die tocht van de eerste bladzijde, die tocht in Waterland, 6 januari 1996. Ik ben hem er nog steeds dankbaar voor.

De hal begint voller en voller te lopen. Onder applaus vertrekken de superveteranen uit vak 1 en het bordje met de tekst 1-999 wordt vervangen door 6000-6999.

Nog tien minuten.

Ook de vakken na ons vullen zich meer en meer.

Nerveuze spanning, ongedurig drentelen.

"Zal ik toch niet nog effuh gaan pissuh?".

Gezichten worden ingesmeerd met vaseline, ski-brillen getest, voor de zoveelste keer de rugzak opnieuw ingepakt, met de grootste zorg de stempelkaart aan een koordje om de nek gehangen, de controlestrook afgescheurd en in de grote, groene bus gedeponerd.

Er wordt wat gegeten. Er wordt wat gedronken en er wordt vooral heel veel gedacht. En ondertussen de klok maar in de gaten houden.

Nog vijf minuten.

Bij de uitgang van ons vak ontstaat deining. tv-lampen worden hoog geheven, camera's gericht. Welke prominenten zouden daar worden geïnterviewd? 'Als dat Johann Olaf Koss niet is'.

De onrust, mijn onrust groeit.

Hoe zal het zijn in het donker? Wat als ik tijdens die eerste uren een smak maak, mijn schaats breek of gewond raak?

Tijdens de tocht op nieuwjaarsdag haalde ik een groepje in. Toen ik het goed en wel voorbij was, hoorde ik achter me het schurend-krassende geluid van de misslag en het wanhopig pogen het evenwicht te hervinden: punten die in het ijs hakken zodat de splinters in het rond vliegen. Dan een dof-droge klap en ik weet: daar slaat iemand met zijn hoofd achterover op het ijs. Pas na enige tijd durfde ik omkijken en zag ik de ongelukkige, plat op zijn rug op het ijs, omringd door omstanders.

Doordat we die middag te laat vertrokken, een grotere tocht maakten dan aanvankelijk gepland en een van de tochtgenoten niet echt snel was, viel de schemer in toen we nog een kilometer of tien te gaan hadden. In het donker kwamen we aan, mijn eerste ervaring met schaatsen in duisternis.

Dan is het 05.50 uur en gaat het hek voor ons open. De voorhoede zet het meteen op een rennen, Bart en ik en velen met ons besluiten het rustig aan te doen. Bezweet op het ijs aankomen is niet echt een aantrekkelijke optie.

Buiten de hal de koude wind.

'Natuurlijk, nog steeds'.

En een flauw maantje.

'Dus toch'.

Langs rijen applaudisserende en juichende toeschouwers, beschenen door schijnwerpers, begeleid door leden van de МЭ - het door de opwinding verhitte gezicht afgekoeld door snijdende windvlagen - wandelen we de 1900 meter naar de Zwettehaven. Mensen willen ons aanraken, geven schouderklopjes, schreeuwen aanmoedigingen, zingen.

You'll never walk alone.

Voor het eerst vandaag krijg ik een brok in mijn keel.

Als in een film.

Ik loop in een decor, in een onwerkelijke wereld. Ik wandel tussen de hagen en tegelijkertijd ben ik toeschouwer en zie ik me door het industriegebied van Leeuwarden lopen. Voor mij, naast mij, achter mij honderden anderen, schaatsen in de hand, mutsen op, handschoenen aan, dik ingepakt.

Is dit een droom? Ben ik het contact met de werkelijkheid kwijt? Schort er iets aan mijn bewustzijn? Wat is dat eigenlijk, bewustzijn? Niet meer dan 'a bundle of perceptions' zei David Hume en ik weet nog dat die uitspraak van de Engelse filosoof mijn grondvesten deed wankelen, dat ik me verzette tegen de opvatting dat het bestaan niet meer zou zijn dan een aaneenschakeling van toevallige waarnemingen, zonder zin of samenhang.

Welke rol speel ik? Wat doen we hier? Loop ik hier echt zelf? Is dit realiteit? Of is toch alles een illusie? Maar Henk, jongen, kijk dan toch, kijk, voel, luister, geniet, leef! De wind vlaagt opwaaiende rijp in mijn gezicht. De vlaggen staan strak. Dampwolken stijgen op van de politiepaarden.

Dan staan we aan de Zwettehaven, helverlicht door de schijnwerpers. Ik had verwacht in een pandemonium te belanden met dringende, duwende en trekende sporters als bij de start van een grote marathon waar de lopers, als het startschot gevallen is, elkaar verdringen en vertrappen. Maar hier heerst orde en een merkwaardig soort rust. Zeker, achter de dranghekken op de wal reikhalzende mensen, geroep, gezang, geschreeuw waarschijnlijk ook, maar geluiden dringen niet meer tot me door. Ruiken, voelen, horen, alles concentreert zich in het zien, het overweldigde kijken. Beelden die overrompelen.

Op het ijs verrichten mensen, als gestuurd door onzichtbare handen, voorgeschreven rituelen, sprakeloos, geconcentreerd, in gedachten verzonken. Op lange banken binden de rijders hun schaatsen onder, terwijl tussen de banken vrijwilligers achtergelaten slippers, schoenen, sloffen, klompen, plastic zakken verzamelen en in kruiwagens afvoeren.

Ik haal diep adem en besef dat het nu echt gaat beginnen. Met een "Nou succes hè! Tot vanavond in Leeuwarden" neem ik afscheid van Bart, stap voorzichtig op het ijs want nu uitglijden en je pols breken zou natuurlijk wel erg tragisch zijn.

Ik schuifel naar een bankje, zoek een lege plaats tussen de gebogen ruggen, doe mijn loopschoenen uit die ik vastbind aan mijn heuptas - mocht ik er onderweg last van krijgen, kan ik ze altijd nog weggoaien - bind zorgvuldig mijn schaatsen onder, niet te strak, doe de hoezen eroverheen, zie op het meer dan levensgrote videoscherm achter me dat de eerste wedstrijddrijders Sneek naderen, verschik nog wat aan mijn kleding, doe mijn handschoenen aan, kom overeind en zet de eerste streken op het gladde, harde en zwarte ijs.

Rustig beginnen, niets forceren, eerst maar eens even aankijken hoe het gaat. Mijn vrees dat ik te midden van een horde schaatsers mijn weg zou moeten zoeken, wordt in het geheel niet bewaarheid. De rijders vertrekken een voor een, druppelsgewijs, soms in kleine groepjes. Van het gedrang waar ik bang voor was is geen sprake. Ik heb alle ruimte om rustig en ontspannen in mijn slag te komen, de eerste honderd meter goed verlicht door de schijnwerpers, dan onder een brug door en daar begint de duisternis.

Instinctief bereid ik me voor op het ergste, op een botsing, op een val... maar als na vijf minuten nog steeds geen ramp is geschied en mijn ogen aan het donker beginnen te wennen, durf ik me te ontspannen en zakt de verkramping weg. Verbazend hoeveel je ziet in het donker: de schimmen van medeschaatsers, de zich tegen de iets lichtere achtergrond scherp aftekenende walkant, scheuren in het ijs, die bleek oplichten door de sneeuw die erin is gewaaid.

"Is het handig en nuttig een zaklantaarn bij je te hebben?" vroeg ik gisteren aan kenners. Hun advies die thuis te laten, blijkt een verstandig advies. De koplampjes en knijpkatten van medeschaatsers verblinden eerder dan dat je er gemak van hebt.

Ik begin te genieten, maak de slagcn langer en voer met de straffe wind in de rug mijn snelheid wat op. Om me heen in het duister het heerlijk opwindende geluid van krassende ijzers. Af en toe geroep van mensen die elkaar in het donker zijn kwijt geraakt. "Joop, Joohoop! Waar zit je? Snotverdorie, net op weg en nu is die zak al zoek!"

Ik ben blij dat ik alleen ben, op niemand hoeft te letten, helemaal mijn eigen tempo kan rijden. Merkwaardige gewaarwording: je ziet de vage omtrekken van mensen tegen de net niet zwarte hemel, naast je, voor je, hoort hun stemmen achter je, vangt gesprekken op, maar hebt geen flauw benul wie daar om je heen schaatsen, hoe ze eruit zien, hoe oud ze zijn of waar ze vandaan komen. Wel veel Fries sprekenden, Friese namen: Okke, Sietske, Iebe. Ik ben anoniem tussen anoniemen.

Een vlucht overvliegende ganzen in een winternacht.

Dit is schaatsen, dit is geluk, dit is de Elfstedentocht en ik ben erbij. Van de kou heb ik totaal geen last. Met de wind in de rug is dat natuurlijk ook niet zo verwonderlijk. Ondanks de waarschuwingen waag ik het er daarom op zonder bril te rijden. De lage bewolking is verdwenen en af en toe komt een streepje maan door de altocumulus.

Hoe langer je rijdt, hoe meer je begint te ontwaren: silhouetten van bomen, een torenspits, boerderijen, een molen; en zodra er een begaanbaar pad langs de oever loopt heel veel auto's en tractoren, die met hun lichtbundels het ijs ver voor ons uit verlichten en een symfonie creëren van wit en zwart, van stilstand en beweging.

Met de lampen in de rug groeien we tegen het harde, dofglanzende ijs uit tot bewegende reuzen. Fakkels, een brug, lichtbakken. Ook hier veel mensen langs de kant; ook dezen weten hoe je schaatsers in het donker bij kunt lichten. Een schaars verlicht bord - Easterwierrum - duikt even op en verdwijnt weer in de nacht.

Wat een ijs, wat een verrukkelijk schaatsijs. Hard, zwart, glad. Links, rechts, links, rechts, links, rechts. Zonder enige weerstand, zonder enige inspanning suizen we door het nachtelijke Friese land, voortgestuwd door de wind. Dit mag uren, dit mag dagen duren. Het besef van tijd vervaagt, van plaats en van mezelf. Ik ben onderdeel geworden van één groot pulserend bewegen, een honderd-, duizendvoudig uitgedijde trance. Het gevoel een uitverkorene te zijn neemt kosmische vormen aan.

Ver naar rechts schuiven de verlichte vensters van een trein langs de horizon. Dearsum - is dat niet de woonplaats van Ids Postma? Weer een paar boerderijen, weer mensen die met autolampen de route verlichten. In de verte doemen meer lichten op, gebouwen. Dat zal Sneek zijn.

07.05 uur • Snits 22 km

Een grote rood-knipperende pijl wijst de plaats van de eerste stempelpost. Sneek, ongelooflijk, 22 kilometer in 50 minuten. Dat betekent dat ik zo'n 25 km/hr heb gereden zonder ook maar een spoortje van vermoeienis, zonder enige inspanning. Ik heb me juist heel bewust ingehouden, rustig aangedaan, vooral niets geforceerd, omdat ik weet hoe ik in elkaar zit, hoe groot m'n geldingsdrang is. Nooit zomaar een rondje hardlopen, altijd de stopwatch erbij om te meten, te vergelijken met de vorige keer, altijd proberen de grens te verleggen, dieper te gaan. Maar schaatsen is anders, is relaxter, is meer en anders genieten, tenminste nu nog. Maar hoe zal het over twee, over zes, over tien uur zijn? Ik heb nog een lange weg te gaan.

De eerste kluunplaats. Ik stommel het plankier op, wandel trots over de planken die omzoomd zijn door hagen zingende mensen - nu al, op dit vroege tijdstip - koester me in de bewonderende blikken van de omstanders en stap een twintig-

tal meters verder weer op het ijs. De lucht is vervuld van het massief-dreunende geklos van schaatsen op hout.

Een paar honderd meter verder nogmaals klunen, een stukje schaatsen en weer klunen. Ineens, onder een opgehaalde brug, herken ik van de beelden op tv de plaats waar drie dagen geleden de Sneker brandweer met man en macht bezig was het nog open liggende water met ijsschotsen te vullen... en nu schaats ik over de getransplanteerde ijsvloer. Sensatie!

Nog meer sensatie: na een flauwe bocht zie ik vlak voor me de prachtige Waterpoort van Sneek, die baadt in het licht van de floodlights. Het is als toen ik voor het eerst de Eiffeltoren zag, of de Niagarawatervallen, plaatsen waarmee ik al als kind vertrouwd was geraakt door foto's in tijdschriften, door afbeeldingen in vakantiefolders of beelden op tv. Dan sta je daar plotsklaps oog in oog met het monument, met de materialisatie van het innerlijk gevormde beeld. Je herkent het in een flits en toch is het anders, werkelijker, is het intenser dan je ooit had bevroed.

Of als die eerste keer dat ik naar Zuid-Frankrijk ging, in de slaaptrein op weg naar de Provence. Ik werd wakker - het was al licht - schoof het rolgordijn omhoog en werd vol getroffen: dit landschap kende ik, dit was Cézanne in levende lijve. Iets wat ik tot dan slechts een in olie verf weergegeven aftreksel van de werkelijkheid waande, bleek echt te bestaan en was hartverscheurend mooi.

Na de Waterpoort moeten we nog één keer over een brede houten loopbrug klunen en dan gaat het de stad uit, het donker weer in over een brede rechte vaart, richting IJlst, slechts een kilometer of vijf verder. Nog steeds de wind in de rug. Ik zet aan en benut de ruimte om met lange slagen even voluit te gaan.

Plots, zonder enige aankondiging: baafff!! Een met water gevulde ballon die openbarst, zo ongeveer moet het klinken als ik gelijk een plank tegen het ijs klap en de lucht met kracht uit mijn longen wordt gedreven. Een scheur. Gegeneerd kijk ik om me heen, maar er is verdraaid weinig te zien. Voor gêne is ook geen reden. Ten eerste valt iedereen wel eens en ten tweede: het is nog steeds aarde-donker, dus omstanders hebben hooguit gehoord dat er iemand viel, maar gezien hebben ze nauwelijks iets.

't Was in mijn vorige woonplaats, een mooie zomerdag. Ik had mijn fiets in een rek gezet, direct grenzend aan een dichtbevolkt caféterras waarop mensen, die zich loom lieten koesteren door de zon, keken naar voorbijgangers en genoten van al wat zich op straat voor hun ogen aandeede.

Ik had mijn boodschap gedaan, was gehaast, duwde met mijn handen de fiets al vooruit om er in één sierlijk vloeiende beweging op te springen en weg te rij-

den, plaatste echter mijn linkervoet naast de trapper... en ging ten overstaan van tientallen terraszitters genadeloos tegen de trottoirtegels. Wordt dan maar eens niet rood.

Nu, in het donker is er geen sprake van gierende omstanders, schiet ik slechts zelf in de lach vanwege de uiterst onbeholpen wijze waarop ik tegen het ijs smakte en dank de hemel dat mijn goed ingepakte knie de klap opving. Zonder kniebeschermer zou ik nu afgevoerd kunnen worden naar de dichtstbijzijnde EHBO-post.

Maar mijn schaats... hoe heeft die het eraf gebracht? De schrik vlijmt door mijn ingewanden, schiet naar mijn keel maar lost, na een bliksemsnelle inspectie, op als grondmist na een koude juninacht. Alles is heel gebleven. Ik krabbel overeind, betast en test mijn knie - gelukkig, die werkt naar behoren - en toch wat voorzichtiger geworden, herzoek ik mijn ritme.

Op naar IJlst.

07.22 uur • Drijlst 26 km

De tweede stempelpost. Voorzichtig, met de schuin geplaatste linker schaats als het ware tastend afremmen, verdacht op een plotseling opduikende ijsrichel die je, verblind door de felle lampen, over het hoofd zou kunnen zien. De rits van mijn jack omlaag, de kaart opgevist, neergelegd op de plank waarachter de stempeleers hun zegenrijke werk doen.

"Alstublieft".

"Bedankt hè!" "

"Gaat het goed?"

"Prima hoor!" en verder gaat-ie weer.

Via een scherpe bocht naar links draaien we de Weijde Wijmerts op en voor het eerst moet er een beetje gewerkt worden nu de wind van opzij inkomt. Tegen de oostelijke horizon begint zich zwak een lichte streep af te tekenen. De maan geeft, ook al is die ruim voorbij zijn laatste kwartier, een beetje licht. De ergste duisternis is voorbij.

Bebouwing, een dorp, weer veel mensen langs de kant. In een tent speelt de plaatselijke fanfare een vrolijke mars en opnieuw doorgolft een intens gevoel van geluk mijn hele wezen.

Woudsend. 'Moet hier niet gestempeld worden?' maar we zijn het dorp al weer uit zonder een post tegen te komen.

Volgende stop is Sloten. De kaart van Friesland heb ik echter onvoldoende in

mijn hoofd om te weten hoe al die plaatsen precies ten opzichte van elkaar liggen en hoe ver het nog is.

De vaart wordt breder en in de langzaam terrein winnende dageraad ontplooit zich voor onze ogen een grote ijsvlakte. 'Dit moet het Slotermeer zijn'.

Even ben ik gedesorïenteerd, dan zie ik links vooruit een lang, ononderbroken lint van zwarte figuurtjes, uitgeknipt tegen de nu steeds lichter wordende kim.

Een onwerkelijk fraai beeld: links langs de rietkraag de omtrekken van de voorliggers, in de verte zich verliezend in het grijs van de wijkende schemer, voor me de onafzienbare vlakte met de in het ijs gezette takken en om de paar honderd meter het blauwe schijnsel van een lamp die de route aangeeft. Verder af en toe een ЕНВО-post en een auto van de organisatie op het ijs. Daarboven een steeds meer kleurende hemel: in het oosten veel rossig geel, naar het zenit overgaand in diep donkerblauw, naar het westen nog vrijwel zwart.

Het genieten duurt niet lang. De route voert langs de oostelijke oever van het meer en voor het eerst krijgen we de wind tegen. Werken. 'Ook nu niet forceren Henk, rustig aan, de slag wat korter maken'. Dicht op een voorganger gaan zitten durf ik niet, daarvoor is het toch nog te donker. Als ik dan toch moet vallen dan liever zonder dat er iemand vlak voor of achter me rijdt.

De eerste mensen krijgen het moeilijk, mopperen. De vrees voor het stuk na Harlingen begint voorzichtig de kop op te steken. Het zwoegen duurt een kilometer of twee, dan buigt de oever af naar het zuidwesten en met de wind in de rug gaat het nu snel in de richting van Sloten. Linksaf een breed kanaal op, aan de overzijde een lint van rijders die hun stempel al hebben gekregen en op weg zijn naar Stavoren.

08.05 • Sleat 40 km

Het derde stempel.

"Zal ik ook de tijd maar noteren?"

"Eh, o, ... eh, ja graag."

Bijna twee uur onderweg en het blijft lekker gaan. Ik neem even rust en eet een mandarijn. Als ik mijn administratie wil bijwerken blijkt m'n pen het niet te doen. 'Zou het de vorst zijn? Dat kan toch haast niet, het vriest hooguit vier graden'. Een vriendelijke stempelaarster leent mij een potlood en zo vereeuwigt ik voor mijzelf en mijn nageslacht mijn doorkomsttijden in Sneek, IJlst en Woudsend.

Vijf minuten stilstaan, vijf minuten rondkijken en van de omgeving genieten, dan ga ik verder. Langs het grote fabrieksgebouw aan de rand van het stadje, een scherpe bocht naar rechts, en ja hoor, zo ken ik Sloten. Tijdens een schaats-tocht vanaf het ijs, in de aanbreekende dageraad is alles echter honderd keer intenser, duizend keer mooier!

Langs de majestueus oprijzende verlichte, draaiende molen op de stadswal zwenken we onder de boogbrug door het stadje in. Pats, kippenvell! Aan weerszijden van de verdiept liggende, rechte stadsgracht twee rijen puntgevels die als getëtst staan tegen de kleurende ochtendhemel. Op de wal rijen zingende kinderen met fakkels, feestende mensen, lampionnen, wapperende vlaggen, slingers, muziek.

Rillingen kruipen over mijn rug, ten tweede male een brok in mijn keel. Om me heen zie ik medeschaatsers overeind komen en vertragen om toch maar zo lang mogelijk het genieten te rekken.

*Alles van mij, maar niets voorgoed,
niets bezit van het geheugen,
alleen van mij zolang ik kijk.*

*Onuitputtelijk en onbevattelijk,
maar afzonderlijk tot in vezel,
zandkorrel en waterdruppel -
landschappen.*

*Geen sprietje behoud ik
in zijn volle aanschouwelijkheid.*

*Begroeting en afscheid
in één blik.*

uit: *Reiselegie*, Wislawa Szymborska

Twee minuten, dan zijn we het stadje door, keren we terug op de grote vaart naar het meer, nu de linkerwal volgend. Aan de overzijde de tegenliggers op weg naar Sloten die nog geen weet hebben van het moois dat ligt te wachten. Ik weersta de neiging om bij hen aan te sluiten en het rondje door de stad nog een keer te maken.

Linksaf, met de volle windkracht 5 weer in de rug zeilen we het Slotermeer op. De eindeloze ijsvlakte die bij iedere slag meer kleur begint te krijgen. Die van het nachtelijk zwart over is gegaan in honderd tinten grijs. Grijs dat in de rietkragen verloopt naar vaag-bruin en geel, zweemt naar oranje. Daarvoor schemeren wit de opgewaaid sneeuwranden. Alles overkoepeld door de nog donkere westelijke hemel waar het gesloten altocumulusdek meer en meer structuur begint te vertonen. In mijn rug de oostelijke horizon waarboven de wolkenbanken iriserende randen krijgen, van onderen beschenen door de opkomende zon. In het noorden tekent de rand van de wolken zich scherp af tegen de lichtere hemel. Van de verwachte beweging naar het zuiden lijkt (nog?) geen sprake.

Balk, poort van Gaasterland.

Vanaf het ijs ziet de wereld er anders uit: het perspectief is verschoven. Je beweegt je op souterrain-niveau waardoor de lage huisjes op de wal imposanter ogen en de toeschouwers op je neerkijken. Maar denk niet dat dat een gevoel van nietigheid veroorzaakt, integendeel, trots vervult me, een gevoel van ongenaakbaarheid, van 'hier schaats ik toch maar mooi en jullie zijn boffers dat je ons hier mag zien passeren'.

Het landschap wordt anders, bosrijker, het correspondeert niet meer met mijn beeld van Friesland. De Luts is een betrekkelijk smalle vaart, verdiept gelegen tussen hoge walkanten waarop aan weerszijden dicht struikgewas, bomenrijen en hakhout. Het ijs is minder goed, kapot gereden zelfs. Hier moet de afgelopen dagen al veel geschaatst zijn. De diepe, uitgetrapte scheuren dwingen tot geconcentreerd rijden. Ontspannen om je heen kijken en van de omgeving genieten is er niet meer bij. Om me heen wordt gestruikeld en gevallen.

Bij een koek en zopie stop ik even om mijn opkomende dorst te lessen. Honger heb ik niet, toch moet de eerste Nuts er aan geloven. 'Blijven eten, steeds blijven eten'.

Ik geloofde dat nooit, die verhalen van wielrenners, zelfs van ervaren wielrenners die een hongerklap kregen (fringale zeggen de Fransen, en dat klinkt eigenlijk veel mooier en vooral veel erger), Erik Breukink die tijdens de Giro de sterren van de hemel reed en ineens tijdens een bergetappe instortte omdat hij bij de ravitaillering zijn etenszakje had gemist.

Mijn eerste wintertriatlon: 10 kilometer hardlopen, 50 km fietsen en 10 kilometer schaatsen. Het lopen ging prima, 42 minuten was een tijd waarmee ik bij mezelf kon aankomen. Ook het fietsen ging haast vanzelf. Zonder veel inspanning draaide ik een prachtig gemiddelde dat duurde tot de zesenvestigste kilo-

meter. Toen, na twee uur inspanning, begaven mijn krachten het. Van het ene op het andere moment kreeg ik de trappers niet meer rond. Mijn kop begon te suizen, mijn armen te tintelen, benen werden elastiek. In gestrekte pas ging mijn motivatie er vandoor. Hatelijk stokte de fietscomputer bij 9 km/hr, hoe zeer ik ook mijn best deed. Het besef dat ik het was die hier op de fiets bezig was aan een triatlon verdampte. 'Waar ben ik mee bezig? Wat doe ik hier? Waar moet ik heen?' Slag leverend met mijn onwillige lijf, de laatste restjes spierkracht aansprekend, slingerde en wankelde ik naar de finish, door de natuur hardhandig op mijn grenzen gewezen.

Sindsdien weet ik wat sporters bedoelen met de uitdrukking 'en ineens ging de pijp uit'. 'Blijven eten, steeds blijven eten'. Voor de zekerheid neem ik ook nog een mueslireep en een tweede beker chocolademelk. Dan ga ik verder, sluit ik weer aan bij de gestage stroom schaatsers, langs mooie landhuizen in een parkachtige omgeving, onder bruggetjes door met applaudisserende toeschouwers, te midden van spandoeken met 'Ga door! Nog maar 150 km' en 'Hup Ko, je krijgt het niet kado'.

Mijn gevoel monkelt dat we naar het zuidoosten rijden, in de richting van Lemmer, dus weg van Stavoren, maar ik weet, je gevoel kan je soms danig om de tuin leiden.

Een tijd lang leek de wind afgezwakt, nu komen we in meer open terrein en als we, na het oversteken van een plas, naar rechts afbuigen en de wind schuin tegen krijgen, blijkt die wind nog wel degelijk straf door te staan. Ik blijf me dwingen een rustig tempo aan te houden, toch haal ik geregeld andere schaatsers in. Zo'n prestatie is dat nou ook weer niet want er zitten soms krukken tussen...

Hoe durven die lui aan zo'n tocht te beginnen? Rechtop staand, boren ze bij iedere afzet de punten in het ijs, zwiepen ze van rechts naar links, horten en stoten ze zonder enige balans richting van Staveren. Die moeten straks toch volledig stuk zitten?!

Ganzen. Wolken ganzen, in de lucht, op de grond, honderden, duizenden. Het hele weiland overdekt met een bewegende, gakkerende horde. Grazend, voortkuierend, keuvelend, in dichte troepen, alle koppen gebogen, speurend naar eetbare sprietten, behalve de wakers, de wachters die als reikhalzende toeschouwers aan de Zwette hun nekken strekken, hun speurende blikken hoog boven de deinende ruggen gericht op de omgeving, verdacht op onraad. Maar van schaatsers hebben ze kennelijk geen gevaar te duchten.

Hoe zou het met Bart gaan? Waar zou hij zitten? Waarschijnlijk achter me.

Zou hij deze weide zomaar rechts kunnen laten liggen? Of is een rotgans-deskundige niet geïnteresseerd in andere ganzensoorten? Hoe lang is het geleden dat wij 's winters ganzen gingen kijken? Twintig jaar? Welke ganzen zitten hier eigenlijk? Grauwe waarschijnlijk... of waren rietganzen nou de algemene soort in ons land?

Fascinerend, zo'n wetenschapper die vertelt over zijn onderzoek naar de complexe samenhangen die bestaan tussen de vraatschade die een boer op Texel ondervindt en de aantallen lemmingen, poolvossen en sneeuwuilen aan de rand van een toendragebied in het noorden van Siberië.

Dat je de atmosfeer in een wiskundig model kunt stoppen en daarmee voorspellingen kunt doen over het weer van morgen, is niet nieuw voor me, dat iets dergelijks ook gedaan wordt om een schatting te maken van de schade die overwinterende rotganzen in Nederland aanrichten, weet ik sinds gisteren. Gehoord in de trein van Zwolle naar Leeuwarden.

Het opvliegen van een zwerm ganzen vergeet je nooit meer. De hemel wordt verduisterd, het uitspansel raakt vol van een ruisend, kwebbelend, gakkerend geklets. Spreek je bij ganzen wel van een zwerm? Nee natuurlijk, 't is een vlucht, denk maar aan 'een vlucht regenwulpen'. Of een horde. Nog mooier: een cohort. Ook prachtig: ganzen die je tijdens een donkere winternacht hoort overkomen. Niets te zien, maar dat geluid... Zo is de nacht stil, zo vult de lucht zich met een zacht snaterend gebabbel, een troep middelbare scholieren in de gang van het schoolgebouw op weg naar de volgende les. Gedachteloos voortgaand, gedreven door het instinct. Geen besef van waar, geen idee waar naar toe. Beloften van invallende winter, van naderende vorst.

Mijmeringen. Schaatsen, fietsen, hardlopen, het bedrijven van duursport is een vorm van leeg worden. Er zijn mensen die dat mediteren noemen, maar in mediteren ben ik nooit tot grote hoogten gestegen. Daarvoor lukt het me te slecht de dwarrelende drukte in mijn kop tot staan te brengen, altijd in de weer met analyseren, met vergelijken, met oordelen en verwerpen om het chaotische bestaan een beetje op orde te houden.

Tijdens dit sporten dwalen mijn gedachten structuurloos rond. De meest creatieve paden worden bewandeld en anders dan de briljante inzichten die me in het grensgebied van waken en slapen soms tot groot enthousiasme weten op te zwepen, beklijven deze invallen wel. Deuren waar ik al dagen de sleutel niet van kon vinden, waaien open, puzzelstukjes vallen op hun plek. Ondertussen ver richt het lichaam de hem opgedragen taak op de automatische piloot. Lichaam en geest zijn een geworden. Genieten dus eigenlijk.

Tot de basale lichaamsfuncties beginnen op te spelen. Eerst de dorst, nu wordt het tijd om uit te kijken naar een geschikte plaats om mijn blaas te ledigen. 'Daar, achter die botenschuur, dat lijkt me een mooi beschut plekje.' Met een sierlijke zwier zwenk ik om de schuur heen... en schaats recht op een groepje vrouwen af dat op de steiger voor het botenhuis de luwte heeft gezocht om even op adem te komen. Ik voel me betrap.

Het besmukte gevoel dat je overvalt wanneer je meent op straat een bekende tegen het lijf te lopen. Over je gezicht trekt de lach van herkenning. Aangenaam verrast loop je op de kennis af, steekt je hand uit en beseft: wat een afgang, deze persoon ken ik helemaal niet!

Beschaamd verleg ik mijn koers naar de rietkraag, onderwerp die aan een quasi-geïnteresseerde beschouwing en schaats door. Zo nodig moest ik nou ook weer niet. Maar na de eerstvolgende bocht duik ik toch even het riet in.

Tijdens een schaatstocht in bittere kou een plas doen is helemaal niet zo eenvoudig. Eerst de handschoenen uit, dan met de toch wat verstijfde vingers op zoek naar de opening tussen het fietsjack en de tot op borsthoogte gesloten schaatsbroek. Die laatste moet je zo ver mogelijk naar beneden sjoeren waarna je stuit op een ondershirt. Dan de ingang van de fietsbroek gezocht en na nog wat gefriemel met het thermohemd, ben je eindelijk bij het door de kou verschrompelde doel van je speurtocht.

In vergelijking met een vrouw mogen wij natuurlijk helemaal niet klagen want als man kun je gewoon aan de kant van de vaart gaan staan. Zaak is alleen wel dat je in de gaten houdt waar de wind vandaan komt. Een meteoroloog hoeft je daarvoor niet te zijn getuige Bob Dylans *You don't need a weatherman to know which way the wind blows*.

In een bocht, net voor de brug naar de Rijstervaart, houden mensen in brandweerpakken een groot spandoek op. Als ik er al haast voorbij ben, dringt tot me door dat het 'Kees' is die door de brandweer van De Bilt een hart onder de riem krijgt gestoken. Ik rem af, draai om en spreek de spandoekhouders aan: "Ik ben weliswaar Kees niet maar ik kom wel uit De Bilt". "Wat leuk! Hoe heet je? Waar woon je? Kom op, even een foto van je maken, voor het spandoek".

Kees' fanclub is vanochtend in alle vroegte uit De Bilt vertrokken, ruimschoots voorzien van eten en drinken en staat hier inmiddels een klein uur te wachten. Ze wensen mij succes. Ik wens hun sterkte met de kou en ga verder.

Stijve Hollanders, neem een voorbeeld aan mij, ontdooien op het ijs! Onbekenden zomaar aanspreken zal ik niet gauw doen, in de trein opgezadeld worden met een medepassagier die verlegen zit om een praatje, vreselijk, maar zet me op

het ijs en alles verandert. Ik voel me vrijer en onbevangener. Mijn vrees voor mensen verdwijnt, ik durf zowaar zelf het initiatief tot een gesprek te nemen.

Een geheime controlepost. Geen stempel deze keer. We krijgen een knipje in de kaart. Zouden er nu echt figuren zijn die na een stempelpost van het ijs willen stappen en de bus nemen naar de volgende? Mensen zijn tot veel slechts in staat maar dit kan ik me niet voorstellen.

"O meneer, u moest eens weten welke fratsen sommige mensen uithalen om dat kruisje te bemachtigen!"

Een aldus verkregen elfstedenkruisje zou ik aan niemand durven tonen.

Of ben ik te eerlijk, te naïef wellicht? 'Schuldgevoelens zijn groter naarmate een mens er een hoger ontwikkeld normbesef op na houdt'.

We krijgen de ruimte en schaatsen tussen met riet en laag struikgewas begroeide eilandjes door, in een lang ononderbroken lint, door een schitterend natuurgebied. Daarna verbreden de besloten plassen zich tot een meer waar de wind massief overheen jaagt. Op de hoek tegen de rietkraag een grote tent en wapperende vlaggen die reclame maken voor een sportdrank. De vlaggenmasten buigen door onder het geweld van de wind. 'Toch even kijken of er wat te drinken is'. In de tent zoeken velen beschutting. De walm van warme worsten en erwtensoep slaat me tegemoet maar gelukkig, er is ook frisdrank. Uit grote ketels scheppen vlugge handen plastic bekertjes vol met de gekleurde, waterige dorstlesser. "Betalen? Nee joh, dit is gratis. Jullie hebben er hard genoeg voor moeten werken toch!"

Na het korte oponthoud gaan we naar het zuidwesten en hupsee, daar gaat-ie weer, de wind wederom vol in de rug. Over een brede vaart met aan weerszijden schepen afgemeerd, zeilen we onder een grote verkeersbrug door. Bussen geparkeerd op de wal, toeschouwers op de brug, mensen in drommen langs de kant, ook groepjes op het ijs maar het kanaal is zo breed dat er genoeg ruimte voor ons is. Op het rode dak van het restaurant op de hoek staat met grote letters: Galamadammen; een naam als een gedicht van Engelman.

Galamadammen
Ijzeren mannen
Galamadammen
op naar de west
Sulina Braïla
Sulina Brest
Sulina Singapore
achter de vest

Naast het restaurant een enorm reclamebord: Koudum, parel van de zuidwesthoek. Koudum, het dorp waar Margriet vandaan komt, mijn buurvrouw, die voor mij de slaappleats in Leeuwarden regelde.

Ik heb vannacht Theo nog naar bed horen gaan. Die kon vanochtend uitslapen. Hij zal inmiddels toch wel in de Frieslandhal zijn. Wat een ongelooflijke mazzel dat ik zo vroeg kon vertrekken.

Hoe laat is het nu? Kwart voor negen. Zou Margriet al gestart zijn? Zonder mijn burens had ik hier niet gereden, had ik misschien vandaag ergens aan de kant gestaan, of, nog waarschijnlijker, thuis voor de buis gehangen, me verbijnd en verlangend er hier vandaag in Friesland bij te zijn.

"Meedoen aan een Elfstedentocht", zegt Koen Koch "is zo ongeveer het ergste wat er is, maar één ding is nog erger: niet meedoen en thuiszitten."

Hoezo, meedoen is erg? Tot nu toe is het toch alleen maar genieten.

Dat zelfs op de grotere meren het ijs zo ongelooflijk goed is! Af en toe wat ribbels, bevroren golfjes waar de schaatsen overheen rinkelen, ratelen, als kniekers op een wasbord. Prachtig ijs, wind in de rug, volop ruimte.

Ik wijk uit naar rechts, onttrek me aan de rustig voortkabbellende stroom, zoek de open vlakte, ga dieper zitten, zet aan en maak snelheid, leg al mijn kracht in mijn klappen. Links - rechts, links - rechts, nog meer kracht, nog meer macht. Alles haal ik uit de kast, mijn hele wezen wordt één lange, machtige slag. Breeduit waaiierend gebruik ik meters ijs. Daar worden de achterblijvers wel even stil van. Kijk hoe ze overeind komen en met hun bewonderende blikken mij volgen. Een enkeling fluit, duidelijk geïmponeerd, tussen zijn tanden: "Zoooo hééj, moet je die daar zien, die jongen daar in die zwarte broek en dat blauwe jack, die kan schaatsen zeg. Wat een klappen maakt die vent!"

Klap - links

Het gewicht naar rechts brengen, keurig boven de glijschaats, knieën in een rechte hoek.

Klap - rechts

Als de slinger van een pendule, het afzetbeen een katapult, alle kracht balt samen, convergeert in de afzet.

Klap - links

Klap - rechts

Volledig geconcentreerd, volledig één, 'in gesprek met het ijs'.

Henk Gemser heeft gelijk. Schaatsen is communiceren met het ijs op het scherpst van de snede, op de vierkante millimeter samenvallen met je lijf. Niets anders dan de ruimte, de wind en de snelheid.

Ik ben sterk, ik ben gezond, ik kan de hele wereld aan. Vliegen op eigen kracht. Na een minuut of vijf neem ik gas terug, keer ik terug in de gelederen, neem ik het toertempo weer aan te midden van de anderen. 'Voorzichtig, jong, je bent er nog niet. Niet overmoedig worden, niet al je kruit nu al verschieten'.

De Morra ligt achter ons. Over een breed kanaal gaat het richting Stavoren. Voor mijn gevoel ben ik al een hele dag onderweg. Toch is het net drie uur geleden dat ik vertrok van de Zwette.

Op een gewone vrije zaterdag zou ik nu mijn ogen opslaan, een slaperige blik op de klok werpen en mijn hoofd breken over de vraag of ik me nog een keer zal omdraaien of toch maar m'n boek pakken en een stukje lezen.

Vroege diensten zijn een ramp voor me. Na dertig jaar werken op onregelmatige tijden heb ik me er bij neergelegd dat ik daar nooit aan zal wennen, dat mijn biologische klok nu eenmaal zo is ingericht dat ik traag op gang kom en mijn optimum pas bereik in de late middag en avond. Tijdens een vroege dienst heeft de ochtendstond voor mij roestig blik in de mond maar vandaag is het platina.

Ik heb er bijna een halve dag opzitten en voel me, na een derde deel van de afstand, beter dan ooit. 'En dan te bedenken dat er op ditzelfde moment in Leeuwarden nog steeds mensen starten'.

Tussen kapitale zeiljachten en versierde vrachtschepen door. Stempelen.

09.15 uur • Starum 66 km

Vlaggen, mensen, nog meer boten. Een smalle vaart tussen huizen, onder een spoorbrug door.

"Als je hier op de trein stapt, ben je binnen een half uur in Leeuwarden!"

"Vertrekt uit Staveren ook niet een boot naar Amsterdam?"

"Nu zeker, met het IJsselmeer helemaal dicht!"

Een bocht naar links, we krijgen de wind in de rug. Aan de ene kant de bebouwing van Staveren, rechts het uitgestrekte weidegebied van de Zuidwesthoek, tweehonderd meter voor ons een hoge dijk. Daarachter het IJsselmeer.

Een laag bruggetje: 'Klunen of er toch maar onderdoor?' Ik besluit tot het laatste, zet aan en ga door mijn knieën zo diep ik kan. Het lukt op de centimeter. Achter me hoor ik een bonk, diep in het ijs krassende ijzers gevolgd door tierend gevloek. De arme drommel was even zijn rugzak vergeten.

Na het bruggetje draaien we met een krappe bocht naar rechts de vaart op, de vaart aan de voet van de IJsselmeerdijk, de vaart waar de wind vrij spel heeft.

Vanaf nu hebben we de wind tegen en is het gedaan met het freewheelen. Vanaf nu begint de Elfstedentocht pas echt, kun je een gemiddelde van boven de 20 km/hr vergeten. Vol slaat de vrieswind me in het gelaat. Ik zet mijn bril op, vind achter de rug van een breedgebouwde medeschaatser beschutting en ga op zoek naar de slag die onder deze nieuwe omstandigheden het meeste rendement oplevert.

De eerste 68 kilometer waren kinderspel, nu komt het aan op kracht en uithoudingsvermogen.

Toch heeft ook dit wel wat. 't Is als met fietsen in de bergen: afdalen is leuk, het geeft je een kick; je haarspeldend naar beneden laten vallen, scherp sturen, op de rechte stukken op de grote plaat bijtrappen, auto's inhalen en genieten van het verbaasde gezicht van de bestuurder, die ineens een halve gek op de fiets voorbij ziet komen.

Maar klimmen geeft pas de echte voldoening. Het geleidelijk op toeren komen, langzaam je ritme vinden, kilometer na kilometer doorgaan in één gelijkmatig tempo waarin slechts de basale lichaamsfuncties overblijven - malende benen, inademen, uitademen, het pompen van het hart, het suizen van het bloed in je kop, alle poriën wijdoopen, hijgen, zweten - in een cadans die een eind maakt aan alle rationaliteit.

Links, rechts, links, rechts, gestaag schaats ik voort, zoek de luwte van een groepje maar kom vanwege mijn langere slag in problemen met het ritme van mijn voorganger en neem daarom in arren moede de kop over, sleur het treintje voort over de vaart langs de dijk, schreeuw 'scheur' als de barst in het ijs voor me erg diep is of 'bukken' bij de nadering van een bruggetje.

In de verte recht voor ons de kerktoren van Koudum. Voordat we daar zijn buigt de route scherp af naar links en - 'Hè, hè, even uitblazen' - krijgen we de wind van opzij. Mensen komen overeind, slaan benen en armen los; ruggen worden gerecht.

Nu eens ligt de spoorlijn links, dan weer rechts van ons en iedere trein die passeert, barst uit zijn voegen, zit propvol met mensen die ergens langs de route met eigen ogen de heldendaden willen volgen die wij aan het verrichten zijn. Wat heldendaden? Bij een heldendaad hoort toch op zijn minst iets van opoffering, van jezelf wegcijferen voor een hoger doel, maar welk hoger doel jaag ik hier na anders dan het bevredigen van mijn particuliere behoefte? Dit is toch nog steeds genieten, dit doe je toch puur voor je plezier.

Veel sneller dan ik dacht, bereiken we Hindeloopen. Eerst een saaie nieuwbouwwijk van veertien in een dozijn, dan rijden we het oude stadje binnen. 'Was

dat niet in '73 dat we hier voor het eerst rondwandelden, op de terugweg van een heerlijke vogelkijvakantie op Texel?' Langs de sluizen en het prachtige havenkantoortje, over smalle slootjes en onder lage bruggetjes door die bijna zwichten onder de zingende en wuivende toeschouwers, komen we bij de stempelpost.

09.58 uur • Hylpen 77 kilometer

11 kilometer in drie kwartier, de tegenwind heeft dus inderdaad zijn tol geëist.

Ook in Hindeloopen biedt de koek en zopie gratis chocolademelk. Aan Marsen en gevulde koeken is al evenmin gebrek, maar fris, cola of een sportdrank zijn in geen velden of wegen te bekennen. De dorst neemt toe. Ik neem een paar minuten rust, zoek een geschikte plek op de kant - een meerpaal in m'n rug - en ga ongegeneerd zitten genieten van de ononderbroken stroom voorbijgaanders, schaatsers in alle soorten en maten, in een veelheid aan uitmonsteringen. Sommigen bekapt en bezakt met schoenen en tassen, een grote rugzak soms waar een complete reservegarderobe in moet zitten. Anderen met niet meer dan het snelle schaatspak, waarin ze zich voortbewegen.

Ik zit net als een cameraploeg komt aanwandelen. De cameraman voorzichtig schuifelend met zijn zware apparatuur op de schouder. De geluidsman de hengel hooghoudend en er angstvallig voor wakend dat schaatsers niet over zijn kabels rijden. De verslaggever, dik ingepakt, met de microfoon in de hand. Geamuseerd volg ik hun onzekere bewegingen. Op het ijs ben je op schaatsen toch heel wat mobieler en wendbaarder dan op moonboots. Ze komen op mij af. 'Zouden ze naast mij komen zitten?'

Die verslaggever!!?? Is dat niet Pauline Broekema?

Het is Pauline Broekema. Dan is dit dus een ploeg van de nos.

'Ze zullen mij toch niet willen interviewen?'

Waar, zoals gezegd, onder normale omstandigheden mijn ingebakken schroom me weerhoudt van spontane uitbarstingen, slaat het schaatsvirus nu opnieuw toe. Ik stap op de crew af en spreek Pauline aan: "Hé, hallo, hoe is het met jou?". Geen blijk van herkenning! Een vragend gezicht, is er door de jaren heen natuurlijk aan gewend geraakt op straat door de meest maffe halve zolen te worden aangesproken.

Pas dan realiseer ik me dat ik in mijn schaatsvermomming volstrekt onherkenbaar moet zijn. Ik doe mijn bril af en trek mijn bivakmuts omhoog. "Henk van Dorp, ooit KNMI-weerman van het Journaal, weet je nog??"

Dan ontspant haar gezicht en breekt een glimlach door.

Of ze me echt herkent blijft in het ongewisse. Zoveel had ik in die jaren in Hilversum tenslotte niet met haar te maken. In elk geval neemt ze meteen het heft in handen, instrueert de cameraman, zet de geluidsman op scherp en gaat tot actie over: "Hier bij de camera heb ik Henk van Dorp, weerman van het KNNM en natuurlijk is de eerste vraag: Houdt het weer zich aan de verwachting?"

Waarop ik de lof bezing van het mooie weer, van de wel stevige wind, van de prachtige tocht, van het enthousiaste publiek, van het voorrecht erbij te mogen zijn, van het schitterende ijs (en ondertussen hoop: 'Als mijn geliefden nu thuis tv-kijken weten ze dat ik veilig en wel in Hindeloopen sta'.)

Al geruime tijd ben ik weg van de buis. Toch kom ik nog af en toe mensen tegen die op slag veranderen als ze door krijgen met 'iemand van de tv' te maken te hebben, ook al is die iemand dan al jaren niet meer in beeld.

Toen ik net tv-weerman was geworden, kwam ik een weekend in Oldebroek, het dorp waar ik ben geboren en ruim zestien jaar getogen. Op een koude zaterdagavond concerteerde daar Concordia, de plaatselijke fanfare, in welks midden ik gedurende mijn middelbare schooljaren menig saxofoon heb geteisterd. Gedreven door nieuwsgierigheid en een forse dosis nostalgie wilde ik de muzikanten weer eens aan het werk zien.

Het concert liep al op zijn eind toen ik het dorps huis eindelijk had gevonden en zo onopvallend mogelijk zocht ik een plaatsje achterin de zaal. De avond werd besloten met een dankwoord van de voorzitter - de man die mij op weg had geholpen in het saxofonisch labyrint - en in dat dankwoord richtte hij zich onverhoeds tot mij. Vele aanwezigen volgden zijn wijzende vinger, zagen mijn spoor-slags rood wordende hoofd en... barstten uit in een spontaan applaus! Waarom er werd geklapt?

Sinds een week of vier verscheen ik met een zekere regelmaat op tv: een oud-plaatsgenoot opgenomen in het Hilversumse pantheon, voorzeker een applaus waard, ook al had de persoon in kwestie nog niet meer vertoond dan verkrampte handen en een trillende stem.

Nu onderhand twee miljoen lotgenoten zeker 3 keer bij Catharine Keijl hebben gezeten en het aantal bekende Nederlanders is uitgedijd tot minimaal vijf-honderdduizend, zou je verwachten dat de magie van de tv is doorbroken en dat mensen niet zo nodig meer in beeld hoeven. Het tegendeel lijkt het geval.

Ik huiver bij de gedachte aandacht te vragen, maar aandacht krijgen kan verdraaid lekker zijn.

Publiciteit is een drug.

Dealers en pushers plenty.

Op het ijs maakt het niet uit of je bekend bent, hoog of laag, belangrijk of niet, alleen het schaatsen telt. Ik ben een groot schaatser en vandaag zijn de honderduizenden voor mij gekomen.

Hallo schat, ik ben op tv! Ik sta in Hindeloopen en ga op weg naar Workum!!

10.23 uur • Warkum 86 km

Hindeloopen-Workum - 9 kilometer binnen het half uur. Dat ging toch weer lekker vlot. Een afwisselende route met veel bruggetjes. Nu eens de wind van opzij, dan weer tegen.

Ook Workum is zo'n prachtig Fries stadje, dat roept om nader bekeken te worden. Tijd voor een toeristisch uitstapje gun ik me echter niet want Bolsward roept nog harder.

Maar de weg naar Bolsward duurt en duurt en duurt. Op de lange Workumer Trekvaart is het knokken met de wind, soms met een medeschaatser die in een scheur terecht komt, wanhopig zijn evenwicht tracht te bewaren en wild met zijn ijzers in het rond slaat, waarna de trein in brokstukken uiteen valt. De gelukkigen die op de been blijven, zetten weer aan en vormen een nieuwe waaier. Anderen komen overeind, strekken armen en benen en wachten tot een volgende bus voorbij komt.

Na de val in het donker bij Sneek heb ik alle schermutselingen weten te omzeilen. Zolang je voorin de groep zit is de kans om bij een valpartij betrokken te raken ook niet zo groot. Aan kop kun je helemaal je eigen slag maken, maar ja, die wind hè.

Een tijd lang verschuil ik me achter een gespierde tank. Een overmaat aan techniek heeft hij niet en zijn slag is net iets te kort voor mij, maar hij gaat door, zonder versagen, slag na slag, in een ijzeren ritme. Wat straalt die vent een kracht uit, onvermurwbaar is-ie, niet te stuiten.

'De Vondelstraat, de ontruiming van de Vondelstraat', die associatie komt bij me op. Hij doet me denken aan de ME-commandant die per megafoon de krakers toeriep: "Eenmaal in beweging kan de colonne niet meer stoppen. U bent ge-waarschuwd!"

In een strak tempo sleurt de tank de inmiddels tot vijftien man aangegroeide groep mee, zonder om te kijken, zonder een woord met iemand te wisselen, immer gerade aus, kilometer na kilometer.

Staan met meerdere mensen in een lift leidt al snel tot zweetdruppels op m'n voorhoofd, tot een beklemmend gevoel van nabijheid. Nu zitten we bijna òp elkaar. De afstand tussen mijn gezicht en dikbil is niet meer dan 30, 40 centime-

ter. Dreig ik uit balans te raken, dan hervind ik mijn evenwicht door mijn hand op zijn heup te leggen, mijn achterligger doet hetzelfde bij mij. Schaatsen in een treintje is van een ongekende intimiteit, een onophoudelijk aftasten en afgetast worden. Nog nooit in mijn leven heb ik zoveel verschillende mensen zo veelvuldig aangeraakt.

Ik raak helemaal gebiologeerd door de bewegende billen en kuiten voor me - links, rechts, links, rechts, links, rechts - kan mijn ogen er niet van afhouden. Onverzettelijke ballonkuiten zijn het, gespierde dijnen vol samengebalde kracht. 'Wat is dat voor iemand, daar voor me? Waar zou hij vandaan komen? Waar is hij nu met zijn gedachten?' Tot na een bocht de wind van opzij komt, de groep uit elkaar dwarrelt en ieder op eigen kracht verder gaat.

Dorst, een steeds heviger wordende dorst. Mocht ik in Bolsward niets kunnen krijgen, dan ga ik van het ijs af, desnoods een supermarkt of een kroeg in. Ik moet absoluut iets te drinken vinden, iets dat geen chocolademelk is. Bij gebrek aan beter neem ik mijn toevlucht tot een mandarijn; naast me zet een medeschaatser zijn bidon aan de mond.

'Dat ik daar niet aan gedacht heb, aan een bidon.'

Hoewel?

"Bevriest dat niet, de inhoud van zo'n bidon?"

"Nee hoor, dit is een thermobidon. Ik heb daar vanmorgen warme thee in gedaan".

Daar had ik dus niet aan gedacht.

Zo leer je iedere dag bij.

Parrega, een dorpje van niks maar een naam... bijna zo mooi als Galamadammen.

Mijn lippen vormen het woord, lettergreep voor lettergreep, Par re ga. Als een exquise wijn walst de naam rond in mijn mond, proef ik het bouquet, keur de details, ronkt de mantra rond in mijn hoofd:

Parrega Follega

Oudega Wartena

Hare hare

hare Krishna

hare hare Krishna

De trance van de duursporter. Het fietsgevoel. De beklimming van de Mont Ventoux. *"Klimmen is een ritme, een roes, je moet de protesten van je organen in slaap wiegen"* schrijft Tim Krabbé in De Renner, maar wat voor bergop fietsen geldt, geldt zeker ook voor schaatsen.

Dit voortgaan, dit wiegen bevalt me buitengewoon. Je bent onderweg, met

duizenden anderen. Tegelijkertijd ben je alleen, op jezelf aangewezen, kun je op niemand terugvallen, niemand iets verwijten als het niet goed gaat. Je bent helemaal zelf verantwoordelijk.

Wat zou er nu in het hoofd van de bidonman omgaan? Of in dat van de vrouw achter mij? (Sensatie: ze legde net even beide handen op mijn heupen!!!) Denken ze überhaupt nog? Of zijn ze al in het hersenloze stadium aangeland, de fase waarin het bewuste denken het lichaam heeft verlaten zodat je alleen nog maar lijfelijk functioneert en alle beschikbare energie gaat naar het bewegingsapparaat dat het prima redt zonder intellectuele overwegingen.

Na enige tijd aan *Parrega* te hebben gesnuffeld, spookt de Baskische naam *Herri Batasoena* al weer een tijdje rond in mijn hoofd.

Diep in me moeten Keltische lagen aanwezig zijn, die op momenten als deze naar de oppervlakte komen. Ierse namen, namen uit Wales, *Clonmacnoise*, *Llanmadoc* en vooral *Llanllloglin*, *Llanllloglin*, *Llanllloglin*, op z'n Welsh uitgesproken, in een steeds weerkerend refrein.

Dan ben ik terug in Friesland, dringt tot me door dat ik schaats, dat we nog steeds niet in Bolsward zijn.

Hoe lang nog?

Een brug, mensen langs de kant, applaus.

Tsjerkwert, niet meer dan een paar huizen.

Waar blijft Bolsward? Dit begint lang te duren.

'Daar, die hoge begroeiing, die fabrieksschoorsteen, zou dat Bolsward zijn?

Ja, 't kan niet missen'.

't Wordt drukker, meer mensen langs de kant, tentjes met warme worsten, glühwein.

Er wordt geremd voor een kluunplek. Ik herken de snelweg naar Sneek. Behulpzame handen helpen ons de wal op.

"Gaat het goed?"

"Prima. Hoe is het in de wedstrijd? Weet je daar wat van?"

Bij een paar mensen met een radiootje laat ik me bijpraten: "Er is een kopgroep van elf man. Wie zitten daar ook weer in?"

Omstanders vallen bij: "Piet Kleine, Henk van Benthem, de twee Ruitenbergs, Hulzebosch, Kleine, Henk Angenent, Arnold Stam". Verder komen ze niet, maar ik weet genoeg. Zolang Henri en René Ruitenberg nog vooraan zitten is er hoop. Ik zet mijn kaarten op Henri. Op zijn oude dag nog één keer vlammen, dat zou toch prachtig zijn.

In 1985 werd hij tweede, met een schaatslengte verschil verslagen door Evert

van Benthem. Een week later werd hij Nederlands marathonkampioen. Oldebroek vierde feest.

In 1986 schreeuwden mijn dochter en ik onze longen uit het lijf aan de Bonkevaart. Hij werd negende, en nu, in 1997 is hij er weer bij, is hij er nog steeds bij.

Na de snelweg zijn er opnieuw hulpvaardige handen, die helpen bij het afdalen naar het ijs. Een paar honderd meter nog, dan de stad in en stempelen. 'Welkom in Bolsward, al 100 km in de baan, nog 100 km te gaan'.

De eerste helft zit er op.

11.23 uur • Boalsert 99 km

Gratis snert, gratis chocolademelk, hartstikke leuk, hartstikke aardig allemaal, maar het enige waar ik nog op gespist ben is op iets verfrissends.

Midden in de stad, fraai gelegen in een bocht van de stadsgracht, hoog op de wal, zie ik bij een tent eindelijk verlossende CocaCola-vlaggen wapperen. Ik klauter over een provisorisch neergelegd tapijt tegen de kant op, vraag me bezorgd af of de steentjes die door de matten heenprikken mijn ijzers niet beschadigen en sla een kleine liter cola naar binnen. De verkoper ziet het tafereel met stijgende verbazing aan en vraagt of het wel goed met me gaat. "Oooohhhhhh, wat een zaligheid, wat een genot!!! Reken maar dat het nu weer fantastisch met me gaat, maar sjonge, wat had ik een dorst!" *Things go better with Coca Cola.*

Geheel opgekikkerd neem ik het er nog een ogenblikje van. Ik zoek een zitplaats, doe de schaatsen uit, wrijf mijn voeten warm, masseer de tenen, bindt dan met zorg de schaatsen weer onder en doe de hoezen erover. Voeten voelen prima, van koude tenen geen last; gedronken, gegeten, verkwikt en uitgerust, op naar de tweede 100 kilometer.

Even later een tent met ANWB-vlaggen en een spandoek: 'Hier gratis mobiel bellen'. Ik ben er al voorbij als de boodschap tot me door dringt. 'Waarom niet even naar huis gebeld, gratis nog wel. Maar als het druk is, ga ik door'.

Er is slechts één beller voor me. Ik noem mijn nummer, een vriendelijke ANWB-er toetst het in, geeft het toestel aan mij en daar, net buiten Bolsward, midden in de vijftiende Elfstedentocht, terwijl schaatsers in lange rijen achter me voortschuiven, klinkt de stem van mijn dochter: "Haai Henkes, hoe-issie?" Geluk, blijdschap, het leven is prachtig, Friesland een feest.

"Je staat in Bolsward? Nu al? Fantastisch. Zodra de wedstrijd voorbij is, stappen we op de trein en komen naar Leeuwarden. Weet je dat de broers Ruitenberg in de kopgroep zitten? Hoe laat ben je binnen, denk je?"

“Als alles zo goed blijft gaan als nu op zijn vroegst om een uur of 6 maar reken daar niet op. ‘t Kan ook 8 uur worden”

“Oké, wij zullen er staan. Tot dan en hou vol!”

Wat gebeurt er met de Nederlander? Wat gebeurt er met mij als er ijs ligt? Mensen raken in een verregaande staat van euforie.

Buitenlanders die in vroeger eeuwen ons land bezochten, kregen al snel in de gaten dat er merkwaardige veranderingen optreden, zodra er geschaatst kan worden. In januari 1568 - de Tachtigjarige Oorlog is net begonnen - tekent de Spaanse soldaat Bernardino de Mendoza op in zijn dagboek:

Hoe gaan de Hollanders over het ijs? Ze hebben dan platte, houten schoenen aan hun voeten, die met een riem over de wreef vastzitten. Aan de zool zit een stuk staal ter dikte van een pink, dat van voren in een punt oploopt zoals de abarcas (een Spaanse sandaal). Op deze schoenen bewegen zij zich snel voort, waarbij ze hun voeten met een zekere regelmaat zijwaarts uitslaan. Het is een wonderlijk gezicht. Vliegensvlug scheren lieden van allerlei slag over de ijsvlakte en met de wind in de rug kan geen paard ze bijhouden. Om hun woeste vaart te stoppen, draaien ze enige keren in de rondte en houden hun voeten dan zo dat hun vaart wordt gestuit.

In sporthallen wordt door middel van affiches gewaarschuwd: ‘Maak van uw sportdag geen stropdag’. Moet je in De Kaag komen, als daar gestart wordt voor de Molen- en Merentocht: rijen schoenen, laarzen, jassen en tassen, onbeheerd aan de ijskant. Niemand die er een vinger naar uitsteekt.

Jong en oud, groot en klein, rijk en arm glijden over het ijs, zwieren door de bochten en strompelen door de vastgevroren sneeuw, donderen languit over keiharde ijsrichels, vallen de knieën blauw, halen de handen open, kunnen de rug niet meer rechten maar... genieten. Met een verzaligde blik worden de vreselijkste beproevingen doorstaan. Heerlijk!

Van Bolsward naar Harlingen rijd je gemiddeld genomen naar het noordwesten. Soms hebben we de wind tegen, meestal dwars, af en toe in de rug.

De grens van de bewolking ligt ergens over het noorden van de provincie. Heel langzaam zie ik het opklaringsgebied dichterbij komen. Als het meezit rijden we straks in de zon.

Om ons heen weilanden - licht door sneeuw bepoederd - zover het oog reikt, een enkele grote boerderij, een buurtschap met een paar huizen en heel veel horizon. Schettens.

'Zou die weeramateur hier nog wonen? Die waarnemer die altijd de laagste temperaturen in Friesland registreerde?'

't Gaat goed, 't gaat lekker. Ik begin de kilometers te voelen maar moeilijk heb ik het nog steeds niet.

Het volgende dorp is Witmarsum: een smalle vaart; klunen tegen een steile helling op. Als je wilt, word je naar boven gedragen. Ik strompel liever zelf omhoog, de ondersteunende handen bij het weer op het ijs stappen zijn echter welkom.

Na Witmarsum schaatsen we over een brede vaart te midden van een weids, onafzienbaar, vlak en plat land. Een kerktorentje in de verte, af en toe een boerderij, heel veel windmolens. Het is toch zo mooi, schaatsen.

Nu de bewolking dunner wordt, krijgt het landschap meer kleur. Het riet begint oranje te gloeien, de opgewaaiden sneeuwranden blinken stralend wit. Na de strenge vorst zijn de velden bruin, maar bruin in duizend variëteiten.

Dat bruin zag ik voor het eerst in Scandinavië, aan het eind van de winter. Op een grauwe ochtend in april doemden donkere dennen op uit de nevel. Langs de landingsbaan lagen hopen sneeuw, en alles had een aarden kleur. Het grijs van de betonnen aankomsthal, het groen van het gras, zelfs het blauw van het vliegtuig had een bruin zweem.

Pas veel later, in februari '86, toen we als toeschouwer bij de Elfstedentocht de weilanden tussen Oudkerk en de Bonke doorkruisten, begreep ik wat er gebeurt met de kleur van het landschap als het, zoals in Zweden, langdurig streng vriest.

'Kimsword heet u welkom'. Een smal, bochtig slootje midden door het dorp. En altijd maar weer die juichende, zingende, klappende mensen. Waarom zijn al die mensen toch zo ongelooflijk aardig? Kan dit alleen maar in Friesland? Of komt het omdat het bestuur van de Elfstedenvereniging zoveel enthousiasme uitstraalt? Enthousiasme dat zich meedeelt aan de hele vrijwilligersorganisatie, waarin de gedreven liefhebber die verknocht is aan het ijs de ruimte krijgt en waarin het bewind niet is overgenomen door de commercie, door de koele, rekenende professionals of door de manager die er slechts op uit is 'een product in de markt te positioneren' en zelf met dat product niet meer affiniteit heeft dan met de rol wc-papier in zijn toilet.

Die prachtige mengeling van betrokkenen, lokale vrijwilligers, gedecentraliseerde plaatselijke verantwoordelijkheden en de gemoedelijke professionaliteit van het bestuur.

Gistermiddag in de Frieslandhal. Rond 18 uur zou ik mij melden bij Gerrit Fokkema in de bestuursruimte. Maar hoe vind je die ruimte in het gedrang en de drukte van duizenden schaatsers die komen om zich in te schrijven, iedere deelnemer al gauw gesecondeerd door minimaal twee of drie familieleden, fans of ander ondersteunend personeel? En toch zijn al die mensen van de organisatie even vriendelijk, verliezen ze hun geduld niet, wijzen ze me behulpzaam de weg. *"U bent genodigde? Dan moet u daar, aan de overkant van de hal zijn, bij dat bord 'Bijzondere gevallen'"*.

Voor 'Bijzondere gevallen' staat een meterslange rij. Ik sluit aan en word deelgenoot van onpeilbaar leed: de man die het afgelopen jaar drie keer is verhuisd en zijn lidmaatschapskaart is kwijt geraakt; degene die wel heeft betaald - *"Kijk maar, ik heb de giro-overschrijving hier bij me"* - maar geen bevestiging van het secretariaat heeft ontvangen. De paniek is van sommige gezichten te scheppen. Veel verwilderde blikken. 'Sta ik wel in de goede rij?' steekt na enige tijd de zachtjes smeulende twijfel zijn verraderlijke kop op. 'De afspraak met Gerrit was toch duidelijk?! Zou het nu nog mis kunnen gaan? Ik heb nog een uur, dan sluit de inschrijving'. Dus opnieuw naar de informatiebalie.

"U bent genodigde en u moet zich melden in de bestuursruimte? O, dat is aan de andere kant. Daar, onder die grote klok".

Me een weg banend tussen de rijen voor de inschrijvingstafels, daarboven de borden met startnummers 0000-2999, 3000-5999, enzovoort, zie ik plotseling het bord '24.000 en hoger/Genodigden'.

Beet!!

Toch niet, hier melden de mensen zich die de inschrijvingskaart al in hun bezit hebben. Beginnende paniek. Waar moet ik dan zijn? Nog vijfenveertig minuten.

Als een *deus ex machina* staat daar plotseling bestuurslid Piet Venema, die door een radioverslaggever wordt geïnterviewd. Als Piet mij ziet, verontschuldigt hij zich bij de journalist, steekt de hand uit en begroet me alsof hij me al jaren kent. Hij pakt me bij de arm, voert me tussen de massa's door, langs de uniformen die de deur bewaken waarboven in grote letters staat 'bestuursruimte'. 'Hoe is het mogelijk dat ik dat bord niet eerder zag? 't Zullen wel de zenuwen zijn geweest'.

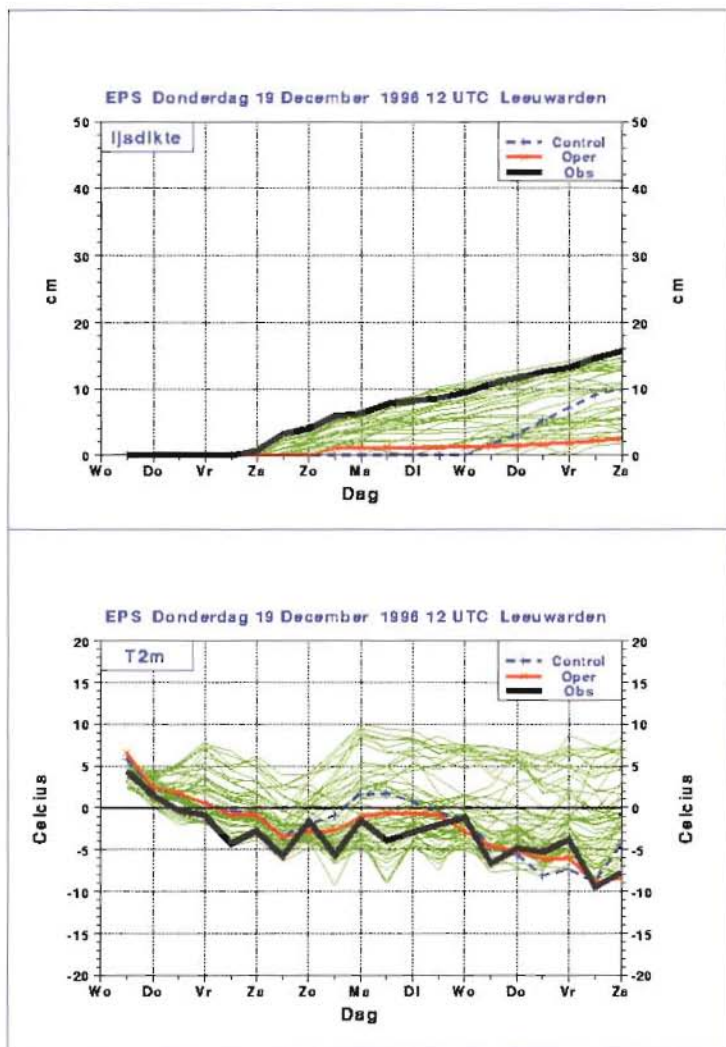
Via een smal gangetje belanden we in een kale vergaderruimte. Koffiebekertjes op de tafels, in de hoek een tv die beelden toont van de aankomst van schaatsers en supporters op het station van Leeuwarden, aan een tafel twee mensen die druk in gesprek zijn.

"Weet iemand waar Gerrit uithangt? Hier is meneer van Dorp voor em."

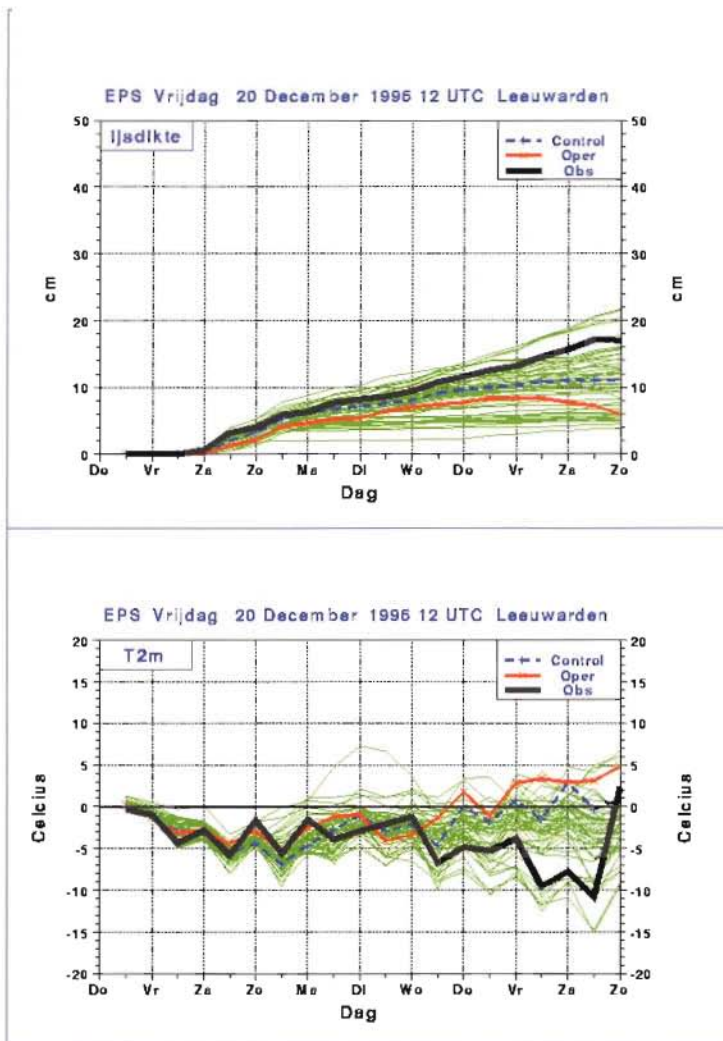

Het computermodel van de samenwerkende Europese weerdiensten in Reading, het zogenaamde ECMWF-model, berekent de toekomstige toestand van de atmosfeer aan de hand van waarnemingen die wereldwijd worden verricht.

Een kleine fout in een waarneming of een iets andere interpolatie tussen de observaties van twee waarnemstations die ver uit elkaar liggen, levert een andere uitkomst van die berekingen op.

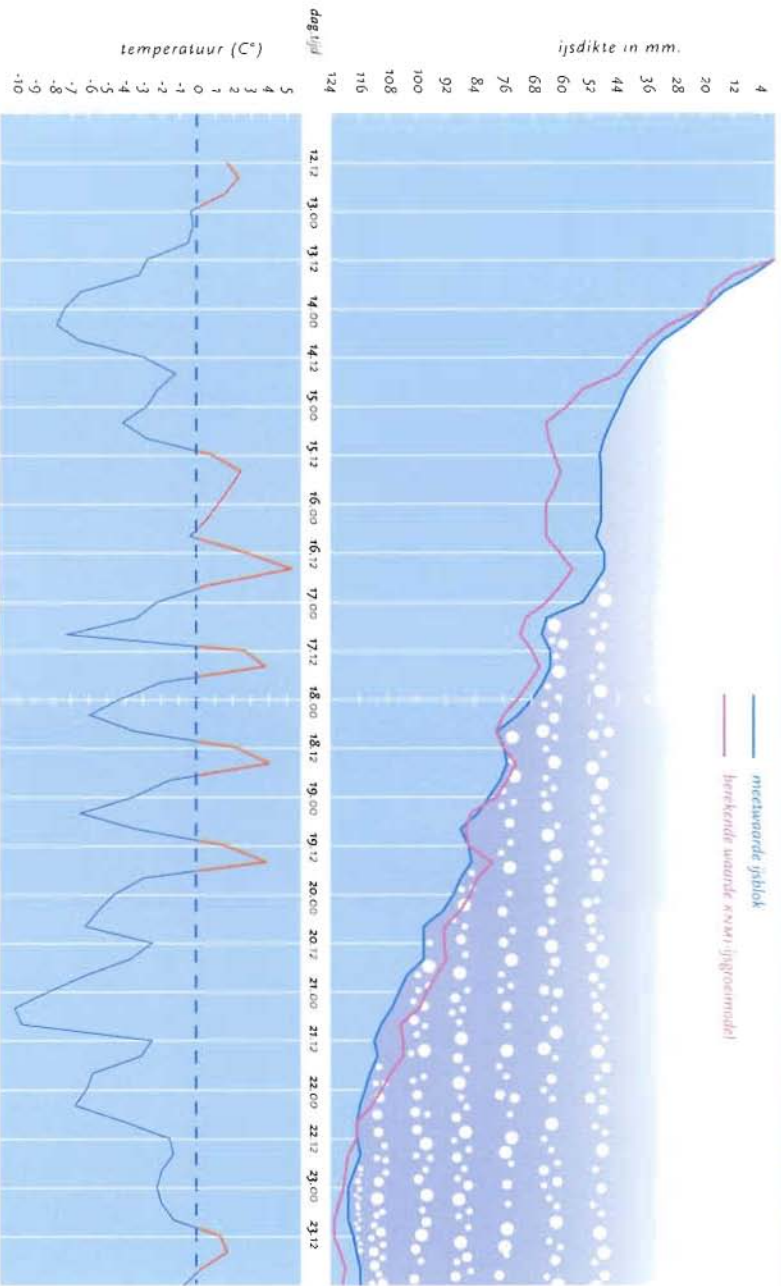
Door de berekingen vijftig keer uit te voeren met steeds kleine verschillen in de beginwaarden en de uitkomsten van die berekingen weer te geven in een grafiek, ontstaat een

zogenamde 'pluim'. De vorm van die pluim zegt iets over de mate waarin de atmosfeer gevoelig is voor kleine verstoringen in de begintoestand. Hoe sterker de lijnen in de pluim uit elkaar lopen, hoe 'onvoorspelbaarder' het weer is. Vormen de lijnen daarentegen een smalle bundel, dan kunnen met grotere betrouwbaarheid uitspraken worden gedaan over het toekomstige weer. In het kader van de KNMI-Elfstedenverwachting werden de pluimen berekend voor een periode tot tien dagen vooruit voor zowel de temperatuur als de ijsgroei in Leeuwarden.

GRAFIEK IJSDIKTE KNMI VIJVER EN BEREKENINGEN COMPUTERMODEL OVER DE PERIODE 12.02.94 T/M 23.02.94

De discussianten staken hun gesprek, springen op en begroeten me al net zo enthousiast als Piet Venema deed. 'Waar heb ik dit allemaal aan te danken?' flitst door me heen.

"Mijnheer van Dorp, we zijn erg blij met de ondersteuning die het KNMI heeft gegeven. Jullie informatie is zeer waardevol geweest..."

"Ha die Henk!!"

Zo mogelijk nog enthousiaster is de manier waarop Gerrit Fokkema me begroet.

"Mooi dat je er bent. Wil je wat drinken?"

Ik verontschuldig me, voel me bezwaard dat hij al die moeite voor me doet "terwijl jullie ongetwijfeld de handen vandaag al zo hartstikke vol hebben".

"Geeft niks, ik vind het veel te leuk dat we iets terug kunnen doen voor de service die jullie ons hebben verleend. Kom mee, dan gaan we naar de inschrijving".

De rij bij 'Bijzondere gevallen' is nog steeds heel lang, maar Gerrit loodst me langs de wachtenden en wanhopigen, praat even met de mensen achter een van de inschrijvingstafels en dan krijg ik, tegen betaling van het inschrijfgeld mijn zo zeer begeerde inschrijvingskaart.

"Ja mijnheer, we maken voor niemand een uitzondering, ook niet voor een genodigde van het bestuur".

"Man, al had ik tweehonderd gulden moeten betalen, ik heb het er graag voor over!"

En al die vrijwilligers blijven even aardig, behulpzaam en enthousiast, terwijl ze toch al uren in touw zijn en wie weet hoeveel panikerende leden te woord hebben moeten staan.

"Ik zal" verontschuldigt Gerrit zich "je even wijzen waar je je startnummer kunt krijgen. Daarna moet ik je helaas alleen laten. Nogmaals bedankt en bedank vooral ook je collega's in De Bilt. We spreken elkaar binnenkort nog".

Verbluft door zoveel hartelijkheid kan ik weinig anders dan Gerrit nogmaals bedanken, en weg is hij, verdwenen in de mêlee in de hal.

Zand maakt een abrupt einde aan mijn gemijmer. Ik zat mooi in mijn slag. Windje mee, een lekker gangetje. Ik genoot van de omgeving, die hier meer besneeuwd is dan eerder langs de route en plots, zonder enige vooraankondiging is het ijs bedekt met een laag fijn zand, opgewaaid van een in aanbouw zijnde nieuwbouwwijk aan de rand van Harlingen.

Ook hier heeft de witte pest toegeslagen: puntgedaakte villa's van witte steen, aan nieuwgegraven sierwateren neergekwakt, overwoekeren het open weiland. Over tien jaar, als de bungalows aan het oog worden onttrokken door

opschietende begroeiing, wordt het misschien wat. Voorlopig doet het protserige projectontwikkelaarsgeweld nog pijn aan de ogen.

Belangstelling voor de omgeving moet nu echter wachten. Alle aandacht is noodgedwongen op het ijs gericht, op het bewaren van het wankel evenwicht. Soepel voortbewegende schaatsers degraderen van het ene op het andere moment tot armzalige krabbelaars, tot krukken die strompelend en struikelend voortploeteren over een ogenschijnlijk fraaie ijsvloer. Met zwiepende armen - er voortdurend op bedacht voorover te smakken - zwoegen we voort, geheel op onszelf aangewezen. Er wordt hartgrondig gescholden. Zo'n vijfhonderd meter duurt de lijdensweg. Dan gaat het schuurpapier, net zo onverwacht als het begon, over in het mooist denkbare glij-ijs.

"Wat een verademing hè! Dit is weer het echte genieten", maar de man naast me kijkt amper op, beantwoordt al helemaal niet de zucht van verlichting die ik slaak. 'Die gaat Leeuwarden niet halen', dunkt me. 'Als ik eerst maar eens in Harlingen ben' speelde de eerste uren door m'n hoofd.

Ik ben in Harlingen. Onder de spoorbrug door. Draaien, aanzetten, remmen. Het achtste stempel.

12.33 uur • Harns 116 km

In Harlingen voert de route over een mooie gracht en onder met wuivende toeschouwers volgepakte bruggetjes door. Ik geniet.

Het ijs op het Van Harinxmakanaal is echter kapotgevaren en de weer opgevroren schotsen en schollen vereisen uiterste concentratie. Ik blijf op de been maar vraag niet hoe. Zwoegen is het, keihard werken: een paar meter glijden en vaart maken. Dan overeind komen, de armen losgooien en je gewicht zover mogelijk achterop de schaats brengen, waarbij je hoopt en bidt dat de ijzers door de opgevroren, met stuifsnieuw bedekte randen heensnijden en niet plotseling geblokkeerd worden. Dit vreet energie.

"Angenent heeft gewonnen, in een prachtige eindsprint. Erik Hulzebosch is geklopt op de meet."

De namen van de toppers gonzen door de massa's langs de kant.

"En de Ruitenbergs, hoe is het daarmee?" vraag ik, brandend van nieuwsgierigheid. Het antwoord stelt me teleur: *"Dat is nog niet bekend. Ze zitten in elk geval niet bij de eerste tien"*.

De angst voor het stuk na Harlingen groeit. Als er ook nog gekluund moet worden, raak ik geïrriteerd. De medeschaatsers gaan me op de zenuwen werken,

nog meer als er in het tunneltje een file groeit waardoor we op elkaar botsen, mensen half struikelend tegen me aanvallen en grappenmakers leuke opmerkingen schreeuwen, die overstemd worden door het galmende gebonk van schaatsen op hout. Voetje voor voetje schuifelen we naar het daglicht en stumperen over half weggetrapte en opgeschoven vloerbedekking. Daarna komt het moeilijkste: de afdaling langs de hoge, steile slootkant. Van fierheid is geen sprake meer. Gewillig laat ik me, ondersteund door sterke armen, op het diepliggende, smalle slootje zetten. Nog tweehonderd meter strompelen over panijs, dan een bocht naar rechts de Sexbierumervaart op. Daar is het ijs weer goed, herkrijgen we de ruimte... en de wind pal op kop.

Meteen vormen zich treintjes, groeien linten als slingers in een feestzaal. De kunst is een groepje te vinden dat precies jouw tempo rijdt. Gaat het te hard, dan rijd je je aan gort. Gaat het te langzaam, dan moet je steeds inhouden, na twee slagen overeind komen, met de hand op de kont van je voorganger inhouden en bijremmen. Dat breekt me al gauw zo op, dat ik toch maar weer aanzet en naar de kop rijd.

De Sexbierumervaart is lang, heel lang, eenzaam ook, vertoont af en toe een flauwe bocht en is zonder enige beschutting. Over kilometers vlak land komt de wind aangieren.

‘Nog vijfhonderd meter, dan geef ik de kop over’ neem ik me voor, maar na die vijfhonderd meter besluit ik toch nog even door te gaan, tot de volgende bocht. Van richtpunt tot richtpunt zwoeg ik voort, aan het hoofd van een groepje van 5, van 10 man. Als een stofzuiger gaan we over de baan en veggen eenlingen op. De trein wordt langer en langer. Ik ben de inzinking van Harlingen te boven. Hoewel er geen sprake meer is van het uitbundige, eufore gevoel van vanochtend, geeft het me een kick het geluid achter me te horen, het krassen van vele ijzers, de wetenschap dat ik op kop rijd, dat ik dit kan, kan sleuren en trekken, dat anderen in mijn luwte rijden.

Tot de kramp in mijn rug toeneemt en de wil langzaam dooft. Dan kom ik overeind, doe een slag opzij en neemt mijn achterbuurman het over. Twee, drie, vier anderen sluiten aan. In het gat dat valt, neem ik mijn positie weer in, want achterin de bus raken wil ik niet. Dan ben je alleen nog maar bezig met aanzetten, bijremmen, weer aanzetten.

Zo draait de carrousel voort en voort en voort. Gestructureerd denken is er niet meer bij, het vegetatieve bewustzijn heeft het heft in handen genomen. Slechts af en toe weet een beeld kortdurend de aandacht vast te houden. Een tekst op een schaatsjack - *Van Herwerden Tweewielers, café De Voetangel* - een gele

klapschaats, een merkwaardige uitdossing, een strobaal midden op de vaart. Korte opflakkingen in een geestloos gaan, een mechanisch bewegen.

Kwart over een is het nu. Hoe ver zou Franeker nog zijn? En van Franeker naar Dokkum, was dat nou 40 of 50 kilometer? Wat is deze vaart lang zeg, maar wel weer lekker ijs. Hoe zou het zijn met slecht ijs? Zou ik het dan tot hier hebben gered? Of als er een pak sneeuw lag, zoals in '63.

Tijd voor de routine-check:

- ogen: een paar keer flink knippen: oké, no problems;
- voeten: teengymnastiek: zoals gebruikelijk links een beetje doof gevoel, maar alles werkt naar behoren; totaal geen last van mijn wrenen; het maandverband doet wonderen;
- schenen: perfect; sinds ik hardloop nooit meer last;
- knieën: zijn stram als ik even heb gezeten; na honderd meter bewegen is alles weer soepel;
- bovenbenen: spier in linkerbovenbeen (hamstring?) speelt wat op; is niet verontrustend;
- rug: begint pijn te doen als ik lang op kop rijd maar even overeind komen en het gaat weer;
- nek: spieraanhechting rechterschouder is sinds de schaatstocht in 1979 pijnlijk gebleven; tot nu toe dragelijk - verder niet aan denken;
- honger: nope;
- dorst: yep, daar moet ik binnenkort weer iets aan doen.

Rechts van ons schuift langzaam een tweede bus voorbij, aangevoerd door... 'Ballonkuit'. Hoe is het mogelijk? Nog steeds in dezelfde strakke, onverzettelijke slag. Een lange sliert volgers in zijn kielzog.

Als de vaart smaller wordt, schuiven de twee groepen in elkaar. De voorsten tasten elkaar even af voor de juiste cadans, zetten dan aan en een nieuwe trein is geboren. Middenin het peloton gaat het minder geolied, wordt er geduwd en gestruikeld. Degenen die er nog fris bijzitten versnellen en klampen bij het nieuw gevormde treintje aan, de vermoeiden komen overeind, waaien eraf en moeten alleen verder.

De zon! Een tijd lang heb ik niet meer op de lucht gelet, geconcentreerd als ik was op mezelf, het ijs en de bewegingen voor me. Nu pas valt me op hoe ver de opklaringen zich naar het zuiden hebben uitgebreid. De scherpbegrensde wolkenrand ligt bijna boven ons hoofd. Naar het noorden is de lucht strakblauw,

naar het zuiden zijn flinke gaten in het wolkendek gevallen. Maar doorbrekende zon of niet, de snee begint er bij mij geleidelijk af te raken. Het kost me steeds meer moeite voorin te blijven, het valt me steeds zwaarder te versnellen als het verband in de groep voor me wordt verbroken. De kluunplaats annex verzorgingspost, na dat lange, rechte, eindeloos lijkende stuk, komt daarom als geroepen. Een dam dwars door de vaart.

AA Drink High Energy is de ideale energiebron met een uitgebalanceerd koolhydraat-spectrum. Voor zowel directe energie als energie op langere termijn, zegt het etiket en dat is precies wat ik nodig heb: vocht en energie. Twee flesjes drink ik meteen leeg, drie andere gaan in mijn heuptas voor later. Aan het advies van de fabrikant - Koel serveren - wordt uitstekend voldaan. Hoewel op de dam een zeil gespannen is waarachter je een klein beetje beschutting vindt, is het, door de door merg en been gaande wind, stervenskoud. Lang stil staan is dan ook ondoenlijk. Slechts een paar minuten neem ik rust, dan hijs ik me weer over-eind, strompel het plankier af en sla behoedzaam mijn benen uit in afwachting van een groepje waar ik bij kan aansluiten.

Na korte tijd moeten we weer klunen, dit keer langer. Sommigen mopperen, ik vind het allang best dat er even gewandeld kan worden, ook al is klunen niet de meest comfortabele manier van voortbewegen. Bij het uitkomen van de fietstunnel is Franeker in zicht. Over slingerende sloten gaat het richting centrum.

'Wat hoor ik toch?' Vlagen van een ondefinieerbaar rumoer worden meegevoerd door de wind. Ik kan niet plaatsen wat het is, noch waar het vandaan komt. Om me heen spitsen anderen eveneens de oren. Langzaam wordt het geluid sterker en plots weet ik het: dit lawaai wordt veroorzaakt door mensen, door duizenden en nog eens duizenden juichende mensen. Het is het geluid dat je vroeger hoorde op de Amstelveense Weg in Amsterdam tijdens een Europacupwedstrijd van Ajax, het is als de herrie die de honderduizenden demonstranten produceerden tijdens de anti-kernwapendemonstraties in de jaren tachtig: onderaards gerommel dat tussen de huizen op komt zetten, aanzwelt, dat je hoort naderen en je ineens overspoelt als een vloedgolf, een golf die zich vervolgens terugtrekt, afzwakt, uitdooft om even later met verdubbelde kracht opnieuw aan te groeien. Hoe dichter we het centrum naderen hoe meer de lucht zwanger raakt van gedruis. Huizen, een bocht, een bruggetje met 'Welkom in vriendelijk Franeker' en dan... Dit kan niet waar zijn.

Snikken wellen op ergens van diep onder mijn maag en zomaar ineens biggelen de tranen me over de wangen. Dit bestaat niet, dit is volstrekt onmogelijk. De orkaan van geluid spoelt over ons heen, de allesverpletterende deken van

gejuich neemt ons op en stuwt ons voort, tussen de aan weerszijden van de gracht samengepakte dansende en deinende oranje mensenmassa's door, langs de vrolijk tetterende dweilorkesten, draagt ons naar de stempelpost.

13.37 uur • Frentsjer 129 km

Ik raak volledig van de wereld, ben vergeten hoe moeilijk het werd over de Sexbierumervaart, denk niet aan wat me nog te wachten staat. Freewheelend neem ik alles in me op, zwaai met m'n beschermers naar de mensen op de wal en ben me er scherp van bewust dat ik onder 'Elfstedenbruggetje 21-02-1985' doorschaats. Mensen rijendik, hoogopgetast als op de tribunes in een stadion.

Spetterend zonlicht slaat vuur uit de duizenden Unoxmutsen. De Sterrenkickers zetten voor de zoveelste keer *We are the champions* in. Zwaaien, meezingen, meējuichen, huilen, lachen.

'Ereronde, ereronde' schalt uit de luidsprekers. Het duurt even voor ik de strekking van wat de speaker schreeuwt begrijp. Als die eenmaal tot me doordringt en ik omkeer en langs de oever terug schaats tegen de stroom rijders in, die op het midden van de gracht gestaag voortgaan, breekt de heksenketel pas echt los. Dit heb ik nog nooit meegemaakt. Dit is volkomen uniek. De volumeknop blijkt nog eens tien strepen verder open te kunnen. Ik zwelg, ik zwelg met volle teugen, bezat me aan de beelden, aan het gezang, aan het overweldigende feest langs en op het ijs. Traag swingend en met brede slagen schaats ik terug naar het 'vriendelijk-Franeker-bruggetje'. Daar blijf ik een poosje genietend staan. Ik probeer te beseffen waar ik getuige, waar ik deelnemer van ben. Het lukt niet.

Dit zou nooit meer over moeten gaan, hier zou ik altijd willen blijven. Tegen mijn zin keer ik langzaam om en onderga de triomftocht ten derde male. Tientallen schaatsers om me heen, maar dit feest wordt helemaal alleen voor mij aanggericht, ook al weet ik dat iedere deelnemer hier held is, persoonlijk wordt toegejuicht.

Tenslotte laat ik het feestende pretpark achter me en schaats Franeker uit, de eenzaamheid van de Bildthoek tegemoet.

Tien voor twee. Naar Bartlehiem is 30 kilometer. Naar schatting twee uur tegenwind.

Eigenlijk valt het best mee, het eerste stuk, maar als de vaart naar het oosten afbuigt en we weer tegen de muur van wind moeten opboksen, wordt het bijten, bijten en nog eens bijten.

Niet nadenken nu, gewoon doorgaan. Blijf technisch schaatsen. Hoor ik mijn afzet? Fout, concentreer je Van D.! Breng je gewicht goed boven je glijbeen, span je teenspieren bij de afzet aan, druk je hak opzij en naar achteren.

Hup, slag.

Nu je gewicht verleggen naar links, haal je rechterbeen bij, laat je schaats mooi lopen, houd de druk op je hiel, zet af.

Hup, slag.

Enzovoort, enzovoort, enzovoort.

In een gracieuze, vloeiende beweging, vloeiende beweging, vloeiende beweging.

'Garage Zoet Elburg', de naam op het shirt van de man voor me zet de sluisen van mijn herinnering wijdopen.

Een jaar of 6 zal ik zijn geweest. Bij mijn vader achter op de fiets over het smalle dijkje naar het havenhoofd van Elburg. Ik was doodsbang dat hij het water in zou rijden. De foto waarop ik sta, bibberend in zwembroek, op het strand van wat toen nog het onafzienbare IJsselmeer was. Een andere foto, de scheepswerf van Balk waar mijn vader kind aan huis was. Daar zocht hij de onderwerpen voor zijn tekeningen en schilderijen. Terwijl hij schildert, zwerf ik rond, klauter op en over de schepen, gluur naar binnen in de kleine roefjes, hang aan de lippen van de vissers die met mijn vader praten over het leven aan boord.

Ontstegen aan ruimte en tijd vervul ik mijn opdracht. Dwars door storm en noodweer stuur ik schip, bemanning en rijke lading over een kolkende zee naar veilige haven. De kade ziet zwart van mensen die ongerust zijn geworden over het lange uitblijven van ons schip. Als we de wal naderen barst een oorverdovend gejuich los. Bescheiden laat ik de eerbewijzen voor zoveel vakmanschap over me komen. Ik ken mijn kracht. Heldendom, belangrijk zijn, gevierd worden, die behoefte zat er al vroeg in.

Hoe ver nog? Was het 30 of 40 kilometer naar Bartlehiem? Kwart over twee is het nu, 25 minuten sinds het vertrek uit Franeker. Hoeveel kilometer zou dat achter ons liggen? Zeg dat we 15 kilometer per uur rijden. Nou, misschien iets harder, 16, 17. Dat is 8 kilometer in een half uur. Geen idee welke plaatsen we voor Bartlehiem nog passeren. Dit deel van Friesland is een terra incognita voor mij. Bij de volgende stop moet ik de routekaart nog eens goed bestuderen.

Je moet het stuk dat je voor de boeg hebt kunnen indelen in behapbare brokken, niet denken: 'O nee hè, nog 70 kilometer naar Leeuwarden!' maar: 'Naar het volgende dorp is het nog slechts 8 kilometer'. Maar wat is het volgende dorp? Dit

duurt lang hoor. Hé, Berlikum. Dat zat in het rijtje dat we op de lagere school leerden: *Leeuwarden, Franeker, Harlingen, Berlikum, Dokkum*...Wat kwam er ook weer na Dokkum?

Nog een keer proberen: *Leeuwarden, Franeker, Harlingen*, nee, klopt niet, het was... het was *Leeuwarden, Berlikum, Franeker, Harlingen, Bolsward, Sneek, Staveren, Lemmer, Joure, Heerenveen, Drachten, Dokkum*. Yes, ik heb hem weer! En vervolgens passeren de andere provincies een voor een de revue. Groningen en Gelderland blijken de enige die ik nog weet te reproduceren.

Na een poosje blij ik bezig met *mit, nach, nebst, bei, seit, von, zu, samt, zuwieder, auszer, aus, gemäsz*, gevolgd door *Das Amt, das Bild, das Brett*, usw, usw, usw.

De trance is er weer. Het denken wordt een grazende kudde koeien, koeien in een natuurgebied die zich nu eens verpozen bij een beekje, dan weer verder slenteren en een vergeten plekje vinden, waar ze zich neervlijen en ontspannen beginnen te herkauwen.

Ondertussen schaats ik de Elfstedentocht en ga weliswaar af en toe door een dalletje, maar het gaat nog steeds, zeker nu we -o victorie- scherp naar het noordwesten afbuigen en de wind tijdelijk in ons voordeel gaat werken. Een kilometer duurt dat genot, dan zorgt de tweede geheime controlepost voor het volgende verzetje.

Verder gaat het, door het onafzienbare platte land van het Bildt, pal naar het noorden. Nog een poosje niet gedwongen worden te schuilen in een groepje, maar lekker vrijuit, los en ongebonden helemaal je eigen tempo rijden. Wat een verademing. Hoewel, 't is natuurlijk lekker, dat naar het noorden rijden, uiteindelijk zullen we toch naar het oosten moeten, naar Dokkum en Dokkum is nog steeds heel ver.

En dan maken we de bocht weer naar het oosten en dan krijgen we de wind weer in het gezicht en dan vormen zich weer lange, slingerende slierten van schaatsers die wegkruipen achter de ruggen van de sterken, van de onversaagden, van de beulen die kopwerk blijven doen, waar ik zo langzamerhand steeds vaker pas.

Triiing - telefoon!

Verwilderd graait de man voor me in de zak van zijn fietsjack.

"*Nee gek, niet nu*" - hijgend;

"*'t Is zwaar hoor*" - happend naar adem;

"*Ik waai eraf, bel je straks wel terug. Nu moet ik proberen bij te blijven*".

Over de lange, lange rechte Blikvaart door absoluut desolaat akkerland, waar geen mens zich in waagt. Alleen op die plaatsen waar een weg de route kruist, zien de bruggen zwart van de enthousiastelingen die de kou en de wind blijven trotseren, die zwaaien en zingen, die juichen en aanmoedigingen schreeuwen. Hoe zwaar de vermoeienissen ook beginnen te tellen, ik blijf mijn schaatsbeschermers heffen en terug zwaaien, maar echt sierlijk oogt het waarschijnlijk niet meer en ook de overtuiging begint te ontbreken.

We komen weer tussen huizen. 'Blikvaart', treitert het straatnaambordje op een muur. Bruggetje na bruggetje passeren we: kijken... schatten... Kan het schaatsend genomen worden? Ja? Dan aanzetten, zo diep mogelijk door de knieën en hopen dat het goed gaat. Ja, weer gelukt.

Op een enkele plek begint water op het ijs te komen. Vrijwilligers proberen het zo snel mogelijk te verwijderen. 'Hoe zal het hier vanavond zijn, als het donker is? Wat een geluk dat ik dit stuk bij daglicht passeer.'

Na een kilometer of twee tussen de mensen, gaan we weer het land in, een nauwe vaart op. Een bord langs de kant waarschuwt voor *Gevaarlijk ijs over vijf kilometer*.

De vaart ligt ver onder het maaiveld, is hooguit drie meter breed en van die drie meter is niet meer dan één meter berijdbaar. Aan beide kanten ligt een brede strook opgevroren sneeuwijs - kapot getrapt - waarin je schaats vastloopt als je punt er in belandt. In het midden een omhoogstaande bolle baan hard en glad glij-ijs maar denk niet dat je daar veel aan hebt: in de lengterichting lopen diepe scheuren, tientallen meters lang, onvermijdbaar, waar je niet omheen kunt.

Het wordt krabbelen, prikken, strompelen. Het wordt puur overleven. Struikelaars duiken voorover en slaan hun schaatsen hoog achteruit. Als je een ijse-lijke schreeuw van de achterligger hoort, weet je hoe laat het is: nog meer werk aan de winkel voor de ЕНВО! Nu in een treintje blijven rijden is vragen om rampspoed, is solliciteren naar een schaats in je scheen, in je knie of nog erger. Hoe zwaar het ook is om het gevecht met de wind alleen aan te gaan, ik durf niet langer in een groep te blijven rijden, zie te veel slachtoffers om me heen vallen.

Gevloek, gescheld en getier. Wat een slagveld.

Voor mijmerende gedachten en voortkabbelende herinneringen is geen plaats meer. Alle concentratie, alle aandacht, alle wilskracht zijn nodig om hier zonder kleerscheuren door te komen. En altijd weer die wind, die klerewind, die gore rotwind, die tergende, gekmakende, beukende klotewind.

Wat zoek ik hier? Waarom doe ik dit? Gek die ik ben.

Ik kan niemand iets verwijten, wilde zelf zielsgraag meedoen.

Wat drijft me toch? Ik ben onderhand vijftig. Moet ik mezelf nog steeds bewijzen?

Tegenover wie dan wel?

De behoefte om indruk te maken.

De behoefte om beroemd te zijn.

Ik was 10 jaar oud; met de klas gingen we schoolzwemmen. Als een der weinigen had ik al een diploma dus hoefde ik niet mee te doen met al die stumpers in het ondiepe, die zelfs in dat instructiebad met veel misbaar proestend en hoestend dreigden te verzuipen.

Ik zwom in het diepe. Dat niet alleen, ik dook van de hoge duikplank. Terwijl ik vanuit mijn ooghoeken scherp in de gaten hield of Atty, Saar en de andere meisjes uit de klas mij wel zagen, schreed ik met ingehouden buik en opgeblazen borst naar het uiteinde van de duikplank. Daar veerde ik minstens een tiental keren hoog op, om een ieder de gelegenheid te geven zich af te vragen wie die stoere durfal toch wel zijn mocht, die daar hoog in de lucht zo driest bezig was. Steeds krachtiger, steeds hoger veerde ik, om tenslotte als een vogel op de vleugelen des winds sierlijk omlaag te zweven, gesteld natuurlijk dat ik niet voortijdig mijn evenwicht verloor en reddeloos en roemloos omlaag tuimelde.

Uit de tijd dat ik me stortte in het actiewezen en de eerste stukjes begon te schrijven voor verenigingsblaadjes en andere periodieken, stamt mijn hang naar het bijhouden van persoonlijke records.

Iedereen mocht roepen dat ik zulke leuke stukjes schreef, een objectief criterium waaraan ik dat kon toetsen, een alle twijfel uitsluitend bewijs, had ik niet. Altijd die eeuwige twijfel.

Een stopwatch liegt niet. Een 10-kilometer-tijd staat. De koele cijfers als bewijs. Dat Gerard Nijboer die afstand in 30 minuten heeft afgelegd, deprimeert me niet in het minst. Ik ken mijn beperkingen.

Tenminste op dit terrein.

Maar tweehonderd kilometer schaatsen??

Wat wil ik bewijzen? Sta ik bij iemand in het krijt? En zo ja, bij wie dan wel? Bij mezelf soms?

Een masochist ben ik, een flagellant die met zweepslagen zijn schuld inlost.

Het is de ultieme poging om aan te tonen dat ik niet zo maar iemand ben, maar iemand die iets presteert, die respect afdwingt, die een held is, kortom,

iemand die het verdient om van te houden. Geldingsdrang als wanhopige poging aardig gevonden te worden.

“Waarom doe je het?” vroegen ze aan Robert Kamperman, de marathonschaatser die in de Elfstedentocht van '86 als derde eindigde

“Omdat het moet” was zijn enige, alleszeggende en nietsverhelderende antwoord.

Ik zit erdoor, ik kan niet meer, ik ben gebroken, ik ben kapot en toch ga ik door. Maar aan alles komt een eind, ook aan deze dodemansvaart.

Achter hoge kale bomen waar de wind doorheen giert, liggen een paar huizen en een draaiende molen. In de beschutting van een brug staan lieve en behulpzame mensen ontredderde schaatser bij.

Ik val neer op de steiger naast een tafel waar een heel gezin warm water staat uit te delen. De kinderen overhandigen de bekers en moeder spreekt de vermoeide schaatser moed in: *“Hou vol mensen, jullie zijn geweldig!”*

Met een *“O mevrouw, ik kan niet meer”* valt een beer van een vent haar om de nek en geeft haar een daverende klapzoen. Vader vult met grote ketels de snel slin-

kende voorraad warm water aan en oma alarmeert kleinzoon als een haastige schaatser vergeet het familieaardewerk terug te geven en met beker en al onder het volgende bruggetje verdwijnt.

“Gaat het wel goed met je?” vraagt de moeder, terwijl ze zich bezorgd naar me over buigt.

“Ja hoor, maar ik moet even bijkomen van dat vreselijke laatste stuk. Is dat de Blikvaart?”

“Nee, dat is de Súdhoekstervaart. Die is altijd slecht omdat die zo smal is. Het ijs gaat dan bol staan. Afgelopen zondag is er bovendien allemaal dooiwater opgelopen”.

“Wat doen jullie hier geweldig werk” bedank ik haar uit de grond van mijn hart.

Vrouwbuurtstermolen, gezegende oase in de Hel van Noorden, geprezen zij uw naam en uw bewoners erbij.

Vijf minuten blaas ik uit, vijf minuten waarin ik grondig de kaart bestudeer - voor Bartlehiem is er geen enkel dorp meer - indrukken opdoe en troost put uit de waarneming dat ook andere schaatsers er door zitten. Toch passeren ook groepjes in een strak tempo, soepel dansend over het ijs, volmaakt samenwerkend en op elkaar ingespeeld als een geoliede machine, een perfect afgestelde motor, een efficiënt werkend stelsel van zuigers en drijfstangen. Een lust voor het oog.

De rustpauze, het warme water en de laatste mueslirepen doen me goed en als even verderop een spandoek meedeelt ‘Bartlehiem, nog 8 km’ begin ik er zowaar weer zin in te krijgen. Op kop rijden zit er niet meer in, meerijden in een groepje lukt redelijk, in tweede, derde of vierde positie. De *schwung* keert weer enigszins terug.

Een linkerbocht, een rechterbocht, wind opzij, wind tegen. Open velden, af en toe een boerderij en bij iedere boerderij applaudisserende belangstellenden, bij iedere wegkruising groepjes juichende toeschouwers. Waar komen al die mensen toch vandaan?

Een recht stuk tussen uitgestorven akkers wordt gevolgd door een plukje huizen. Na een flauwe bocht en een bruggetje schaatsen we plots tussen dikke rijen toeschouwers.

‘l’Alpe d’Huez’ schiet het door me heen en op hetzelfde moment sta ik als toeschouwer langs de kant, sta ik met duizenden anderen te wachten op de komst van het peloton. Ontzag en diepe bewondering strijden om de voorrang als ik in deze Koninginnenrit de zwoegende renners zie passeren op weg naar de finish

op 1860 meter. Het peloton is uiteen geslagen, alleen de allersterksten zijn overgebleven, in gevecht met de berg, met de tegenstander en vooral met zichzelf.

Een tel later schakelt mijn bewustzijn van Frankrijk naar Friesland, ben ik zelf de coureur die meerijdt, baan ik mij een weg door de dichte hagen gillende supporters, klappen de omstanders voor mij, gelden de bewonderende blikken mijn prestatie.

Halleluja, ik doe mee aan de Elfstedentocht, ik ben erbij en het gaat weer redelijk goed en deze mensen staan er voor mij en ze vinden me ècht een held.

'Nog 10 km naar Bartlehiem'. Hoe kan dat nou? Tien minuten geleden was het nog maar acht. En nu zou het weer tien kilometer zijn???

De ambivalentie van het woordje 'nog' of hoe het verleggen van een klemtoon je psychisch kan breken. Er gaapt een wereld van verschil tussen 'Nòg 10 kilometer' en 'Nog 10 kilometer'.

"Dit is de Finkumervaart" hoor ik achter me, een vaart parallel aan een weg die me vaag bekend voorkomt van de fietstocht die we een paar jaar geleden maakten. Vanaf Stiens liepen we overal tegen reminiscenties van de Elfstedentocht aan: de Finkumervaart, de Dokkumer Ee. Op het bruggetje bij Bartlehiem zetten we ons met de zelfontspanner op de foto. Ook toen stond er een straffe oostenwind. M'n partner baalde en dreigde af te stappen. "Kom op, we gaan door, 't is nog maar twintig kilometer naar Paessens en Moddergat".

Ik zou nu een schatting moeten kunnen maken van de afstand naar Bartlehiem, maar het lukt niet. Alles lijkt op elkaar. Weilanden zover het oog reikt.

Bartlehiem bestaat uit niet meer dan een paar huizen omgeven door hoge bomen. Al wat ik zie zijn vrijstaande boerderijen, willekeurig geworpen in het lege land. Weilanden, vlakke, zon en wind, wind, wind. En behalve het geluid van krassende ijzers niets dan stilte.

Hoe ver zou het nog zijn?

'Hou op met dat gereken. Stop met denken. Ga door!'

Zwaarder en zwaarder krijg ik het. De kop overnemen doe ik niet meer. Ik ben allang blij dat ik kan aanklappen.

Ah, daar zijn ze weer, de Keltische oprispingen. Al enige tijd blijkt *Tel ar grück, tel ar grück* baantjes te trekken in mijn versufte brein.

'Tel Ar Grück???' Wat mag dat in 's hemelsnaam betekenen...? Ja hebbes, Bretagne! In welk jaar was dat ook weer? 1971?

Nee, in dat jaar verhuisden we.

Dan moet het '72 zijn geweest'.

Vijfentwintig jaar achtereen heeft Tel ar Grück in mijn hersenen een slapend bestaan geleid, nu wordt het gewekt. Maar waardoor en waarom juist deze woorden?

Gedachteflarden duiken op als schepen uit de mist, om weer in het niets te verdwijnen zonder een spoor achter te laten. Onderwerpen maken zich los uit de spelonken van mijn geest, beelden worden gevangen in de lichtbundel van de schijnwerper om te verzinken in duisternis, als de wentelende spiegels verder zwenken.

Iedere gedachte die aan het bewustzijn tipt, brengt een keten van associaties, inzichten en bespiegelingen op gang, genereert 'a bundle of perceptions' zonder zin of samenhang. David Hume heeft vast veel aan duursport gedaan.

Je bewustzijn wordt klein. Hoe zwaarder de inspanning, hoe kleiner. Iedere beginnende gedachte is meteen helemaal waar, iedere onverwachte gebeurtenis is iets dat je altijd al geweten had maar even vergeten was.

(nogmaals Tim Krabbé.)

'Die paar boerderijen, is dat nou Bartlehiem?' 't Zal toch niet waar zijn. 't Is nog geen half vier'. Reken, reken.

'Bartlehiem-Dokkum is minstens een uur. Daarna nog een uur voor Dokkum-Leeuwarden. 't Is half vier nu... Dan ben ik om half zes op de Bonke. Jeemig de peemig, dan kom ik veel te vroeg aan, zijn mijn familieleden misschien nog onderweg'.

Dat kàn Bartlehiem toch niet zijn! Dan zou ik - en weer slaat mijn telraam koortsachtig aan het rekenen - 8 kilometer in ongeveer 20 minuten hebben gereden. Dat is 24 km/hr. Bij deze wind? Uitgesloten!

Het is Bartlehiem ook niet. Als we de boerderijen voorbij zijn, strekt de vlakke zich weer in al zijn ongenaakbare weidsheid voor ons uit. De schaatstreinen vallen uiteen, verbrokkelen tot puffende boemeltjes die steunend voortgaan door een onherbergzaam land.

Ik schaats mee, meer kun je er niet van zeggen. Op het moment dat ik in een scheur beland en uit balans raak, blijf ik achter als een losgeraakte wagon. De macht ontbreekt om te versnellen en aan te sluiten. Ik kom overeind, laat me uitglijden en wacht tot een volgend groepje voorbij komt, waar ik aanpik en hoop dat het ritme even bewaard blijft. Dan struikelt er iemand voor me en opnieuw

blijf ik alleen achter. Waarom doe ik dit? Wat is hier de zin van?

De strijd tegen de elementen verlegt zich naar het tweegevecht met mijn lijf.

'Hou op!' steunt mijn rug.

'Niks ervan. Doorgaan.'

'Alsjeblieft, laten we even gaan zitten, even achterover liggen in het riet,' kermen mijn benen.

'Geen denken aan. Er is er hier maar een de baas en dat ben ik!'

Mijn wil vecht, mijn wil worstelt, zoekt wanhopig naar een compromis: 'Nou goed dan, daar bij die boerderij, daar stoppen we even. Oké?'

'Dat red ik niet, o, dat haal ik nooit. Ik wil hier stoppen, nu, onmiddellijk.'

*Alles komt goed, alles komt goed,
't wordt precies zoals het wezen moet
de mooiste dromen worden waar
geloof mij nou maar, geloof mij nou maar
hou goede moed, hou goed moed
alles komt goed, alles komt goed.*

Ooit sleepte Joe Cocker mij met *With a little help from my friends* de Mont Ventoux op, nu helpt Jeroen van Merwijk me uit het dal.

Wielierclub De IJsselstreek komt voorbij, vijf mannen en een vrouw, rustig voortschaatsend, ontspannen, af en toe pratend, genietend van het landschap, dat door de laagstaande zon in goudgeel licht wordt gezet. Ik mag met hen mee.

Dat zou bij bergop fietsen dus niet kunnen. Als je er eenmaal af bent, kom je niet weer bij. Probeer je dat wel, dan blaas je jezelf volledig op. Je kunt niet, zoals bij schaatsen, even herstellen. Je moet steeds kracht blijven zetten, de trappers rond blijven malen. Zo niet, dan val je om.

Bij een 15% klim ga je pas echt steenknetter kapot. Een tijdje kun je de executie uitstellen door alle psychische zeilen bij te zetten, met je geest het steeds heviger protesterende lichaam dwingen door te gaan. Op zeker moment houdt het op. Als de grens is bereikt moet je wil capituleren voor het lijf dat van het ene op het andere moment besluit: 'Nu is het afgelopen. Ik doe het niet meer! Over! Uit!'

Dat gebeurt nu. De IJsselstreek rijdt bij me weg en het lukt me niet meer m'n benen dat beetje extra te laten leveren om bij te blijven.

Wanneer komt dat verdomde Bartlehiem?

Hoe lang duurt 7, 6, 5 km?

Hoe ver is het nog?

Alleen met de wind.

Weer rijdt me een groepje voorbij. Dat gaat zo hard dat ik geen enkele aanvechting voel mee te gaan. Honderd meter voor me zie ik de achterste man struikelen en hard op het ijs smakken. Staat-ie op? Nee, gotvergeme, hij blijft bewegingloos liggen. Zijn maats keren op hun schreden terug en buigen zich over hem heen. Als ik nader zie ik angstige gezichten, schrik in de ogen.

Ik kan niets doen en voel een zwaar gevoel van treurnis over me komen, als een natte deken die me terneer drukt.

Waarom doen we dit? Wat is hier nog leuk aan?

Ik wil naar huis.

Miserere nobis, miserere nobis, dona nobis pacem.

Na een poosje slaat de gevallen zijn ogen op, kijkt versuft om zich heen en komt traag overeind. Zijn vrienden helpen hem op de schaats en voorzichtig zet de groep zich weer in beweging, in een tempo waarin ook ik kan meekomen. Vijfhonderd meter. Zo gaat-ie goed, zo gaat-ie beter, alweer een kilometer.

Bij een boerderij stoppen ze. Een van de groepsgenoten haalt een papiertje voor de dag, krabbelt daarop naam en telefoonnummer en geeft dat, vergezeld van een gulden, aan de familie die voor het huis staat, met het verzoek het thuisfront te melden dat 'met Arie alles goed gaat en dat hij bijna in Bartlehiem is'. 'Bijna Bartlehiem?!'.

Ik vat moed, hark m'n krachten bijeen en ga alleen door. Niet ver voor me zie ik een andere eenzame schaatser. Als ik bij hem aanklamp, komt hij overeind, strekt zijn rug en houdt het verder voor gezien.

"Kom op man, we zijn bijna in Bartlehiem" probeer ik hem en mezelf moed in te spreken. "Laten we samen doorgaan, kop over kop".

Zijn lege, nietsziende blik verraaft, dat mijn woorden geen enkele begeestering bij hem weten los te weken.

'Dan niet, dan ga ik wel alleen verder', maar kennelijk is hij nog niet zover heen dat hij geen oog heeft voor mijn reddingboei. Na vijf minuten, na tien minuten zit hij nog steeds in mijn slipstream en als we nog een paar loslopende verdoolden hebben opgepikt, rijd ik zowaar weer aan het hoofd van een heus treintje.

Waar ze schuil gingen weet ik niet, maar ergens bleken nog onvermoede reserves aanwezig. Ik krijg weer oog voor de altocumulusbanken aan de zuidwestelijke hemel, voor de in fluorescerende pakken schitterende schaatsers, voor

de prachtige pasteltinten waarin het landschap door de naar de kim neigende zon wordt gehuld, voor al die oogstrelend mooie kleuren en ik voel me sereen en gelukkig.

Als ik boven de boomgroep in de verte helikopters zie rondcirkelen - de boomgroep die ik herken van de fietstocht - weet ik het zeker: dat is Bartlehiem en ik ga het redden.

'Tijd zat, nothing on the hand. I'm gonna make it. Ik ga Leeuwarden halen en mijn geliefde zal waanzinnig trots op me zijn!'

Vijf over vier. De veelbesproken en gevierde sportheld Van D. gaat nog eenmaal heel, heel diep - Wat heeft die man een ongelooflijke macht!! - haalt nog een keer alles uit de kast en flitst onder het bruggetje van Bartlehiem door. De fanfare speelt opzweepende liederen. Het koper schittert. De vlaggen wapperen. Het duizendkoppig publiek zingt en brult als het Van D. in de van hem bekende vlekkeloze stijl de bocht naar links ziet nemen.

Vijftig meter verder duik ik de ЕНВО-tent binnen. Even rusten, even recupereren voor de laatste etappe naar Dokkum. Ik zit er doorheen, ik ben moe, ik voel al m'n spieren. Mijn lijf protesteert, maar mentaal ben ik niet stuk meer te krijgen. De wetenschap dat het nu nog slechts dertien kilometer tegen de wind in is, geeft vleugels.

Om me heen struikelen mensen binnen die het zo te zien anders beleven. In een hoek van de tent zijn ЕНВО-ers druk in de weer gewonden op te lappen. Mij kan niets meer gebeuren

Toch blijkt de Dokkumer Ee langer en zwaarder dan ik in mijn euforie dacht en donker wordt het ook.

'Donker? Zou je dan niet eens die fietsbril van je snufferd halen?' Dat scheidt inderdaad aanmerkelijk. Het is plots een stuk lichter. Het zicht op wat er om me heen gebeurt keert terug en ik kan de scheuren weer onderscheiden. Was totaal vergeten dat ik die bril op mijn neus had. (Onthouden: volgende keer een bril met kleurloze glazen meenemen.)

In een groepje aangevoerd door Theo de Tank 11 - ditmaal geen zwaargebouwde krachtpatser met ballonkuiten maar een pezige technicus op carbonschaatsen - jagen we naar Dokkum. 'Apart geluid maken die carbonijzers; je hoort ze al op grote afstand aankomen'.

Eerst bungel ik een tijdje aan de staart. De groep dunt echter steeds meer uit en langzaam maar zeker schuif ik naar voren. De een struikelt en komt met veel

moeite weer bij, een ander valt en wordt rücksichtlos achtergelaten. Tot m'n eigen verbazing kan ik bijblijven en aanzetten als er een gat valt, gedecideerd scheuren, schotsen en struikelaars ontwijkend.

Waar de kracht vandaan komt mag Joost weten maar het gaat weer lekker, het gaat weer goed. Wat is schaatsen ongelooflijk mooi.

Birdaard. Nog 7 kilometer.

Toch valt het ondergaan van de zon niet te stoppen en als de schemer dichter en dichter wordt, de vermoeidheid weer plaats neemt tussen mijn oren, in borstkas en benen en mijn hele lijf één joelende en yellende protestdemonstratie wordt, kom ik wederom in problemen. Het tempo wordt me te hoog, de souplesse raakt zoek. Ik verkramp. Twee, drie, vier keer verlies ik het contact en steeds opnieuw weet ik aan te klampen. De vijfde keer is te veel. Ik moet lossen, blijf achter in het donker, alleen, overgeleverd aan de elementen.

'Natuurlijk ga ik het halen. Ik heb alle tijd. Waarom zou ik me zorgen maken? Al zou ik een uur in het riet gaan liggen, dan nog zou er niks aan de hand zijn.'

Hoe ver is het nog?

Ik schuifel naar de rietkraag en verzink in gedachteloos peinzen.

Na een poosje flakkert de wil weer op en besluit ik achter een groepje aan te gaan. Tien minuten, tien minuten waarin Dokkum in een redelijk tempo dichterbij komt. Dan gaat de kaars opnieuw uit.

'Zo lang is die verdomde Ee toch niet? Je zou nu toch op zijn minst de lichten van Dokkum moeten kunnen zien?!'

Ik begin te twijfelen aan mijn gevoel voor tijd en voor afstand, voel de controle over mijn wil langzaam wegsijpelen. De mentale weerstand brokkelt af. Na iedere slag is er minder over, voor iedere streek moet ik een nieuwe mobilisatie afkondigen.

Denken aan mijn familie, die ik straks aan de finish in de armen zal vallen, maakt me week, heel erg week. Ik wil huilen maar ik kan niet. O Dokkum, waar blijf je?

"Ga door, hou vol! 't Is nog maar drie kilometer!" Engelen in de nacht zijn het, de twee dames op leeftijd die me door de sneeuw langs het riet tegemoet komen lopen en die ik met moeite in het vallende duister onderscheid, die er vast geen weet van hebben dat hun bemoedigende woorden mij de zo broodnodige kick bezorgen.

'Yes, yes!!! Nog maar drie kilometer. Godlof, ik ben er bijna. Nu kan het ècht niet meer mis gaan!'

Huizen, fabrieken, een ophaalbrug, steeds meer mensen langs de kant. Schijnwerpers in de verte. Gejuich, muziek, gezang. Dan rijdt ik de Hollywood Bowl binnen, de oranje getooide Olympische Arena, de complete gekte van een Elfstedenstad in de vallende nacht. Gaat allen op de banken! Hier nadert de wereldkampioen!

Schokken krampen door m'n middenrif, snikken wellen omhoog maar blijven ergens halverwege m'n keel steken. Ik wil me laten gaan maar het lukt niet. Nog eens proberen: huilen zonder tranen. Zou dit nu uitputting zijn? Ik ben zo gelukkig, zo verschrikkelijk gelukkig.

17.05 uur • Dokkum 176 km

Een ЕНВО-mevrouw geleidt me naar een bankje. *"Wat wilt u? Wat drinken? Erwtensoep? Gaat u hier maar zitten. Ik ga het even voor u halen."*

Bij Dokkum mogen ze dan Bonifatius hebben vermoord, hij is niet voor niks gestorven, want Friesland puilt vandaag uit van de barmhartige Samaritanen. O, wat ben ik gelukkig.

De verlichte molen torent boven alles en iedereen uit. De in gele hessen gestoken ЕНВО-ers hebben het druk, vangen binnenkomende schaatsers op en informeren of het nog gaat, slepen hartversterkers aan.

Het orkest speelt de sterren van de hemel en gedirigeerd door een МЕ-er op schaatsen zetten de massa's op de wal voor de honderdste keer *'En we gaan nog niet naar huis'* in.

Een minuut of tien laat ik alles over me komen, tien minuten waarin de voorbije drie uur afzien vervagen, waarin de vraag 'Waarom doe je het?' iedere betekenis verliest. Wat is er zo leuk aan pijn lijden? Toch alleen om dit gelukzalige gevoel deelachtig te worden, te genieten van de zekerheid die niemand je meer af kan nemen: ik was erbij en ik heb het volbracht! Ik voel me voldaan tot in de toppen van mijn tenen.

De laatste 24 kilometer met de wind in de rug naar huis wordt één lange plezierrit, de kilometerslange afdaling na de beklimming van de col.

Ik laat Dokkum achter me, laat het feest het feest en begin aan mijn laatste toer. De Dokkumer Ee, waar ik een half uur geleden beulde en worstelde, is nu een zojuist nieuw geasfalteerde, brede en comfortabele snelweg. God, wat is dit heer-

lijk, wat is dit een genot. Je hoeft alleen maar rechtop te gaan staan, losjes je benen uit te slaan en de wind doet de rest.

'Maar houd de kop er wel bij hè, en je ogen open, zodat er nu geen ongelukken meer gebeuren. Let op dat je in de linkerbaan blijft. Kijk uit voor degenen die nog op weg zijn naar Dokkum'.

Tegen de zuidwestelijke hemel, waar de ondergegane zon de laatste uitstervende kleuren penseelt, tekenen de tegenliggers zich scherp af. De sterken in lange waaiers. De eenlingen gemaltraiteerd door de nog immer doorstaande noordooster. En ik maar genieten.

Psalmen, waarvan ik de woorden al heel lang verloren waande, komen boven, spelen door mijn hoofd en even later zweef ik luidkeels zingend over de Dokkumer Ee. *Het ruime hemelrond, vertelt met blijde mond, Gods eer en heerlijkheid.*

Ik denk aan mijn geliefde, denk aan het moment dat ze me zal zien en ik haar in mijn armen zal sluiten. Ik ga heel mooie woorden zeggen, woorden van eeuwigheidswaarde, woorden die nog nooit eerder zijn uitgesproken, die nog door niemand ooit tegen haar zijn gezegd.

Wat zal ze onder de indruk zijn. Natuurlijk, ook van mijn prestatie, maar meer nog van de prachtige woorden die ik zal zeggen. Ik componeer de zinnen, prevel ze zachtjes voor me heen en oefen alvast de intonaties.

Daar is de molen van Birdaard weer en de ophaalbrug waar de doorgang krap is. Een smalle sneeuwrand en een paar takken moeten de gaande en de komende schaatsers uit elkaar houden.

'Rustig aan nu, concentreren'.

Daarna weer aanzetten en vaart maken.

Wat kan me nog gebeuren?

Met 25 km/hr dans ik door de nacht.

Naast het silhouet van een in duisternis gehulde boerderij hoor ik schreeuwen: "Ga door. Je bent er bijna". Zelfs hier in de duisternis en de verlatenheid van de Dokkumer Ee staan mensen langs de kant. Je ziet ze niet, maar reken maar dat je ze hoort.

Bartlehiem in de nacht verraadt zich al van verre door de erboven hangende helikopters, die met schijnwerpers de kruising verlichten. Ik rijd een zee van licht en een orkaan van geluid binnen, eerst vanwege de 10.000 watt versterkers in de feesttent - het tentdoek pulseert op de bonkende hartslag van de house - daarna

de bocht met de toeschouwers die niet weg te branden zijn, die nog uren te gaan hebben voor de laatste helden voorbij komen. Dan de bocht naar links.

Tegenwind. "Godverdegodverdegodver!! Weer die tyfuswind!!!"

Onder normale omstandigheden zou ik dat niet zomaar hebben laten passeren, zou ik tegen de man naast me hebben gezegd 'Nou, nou, kan dat niet wat minder' maar wat is normaal na 186 kilometer schaatsen?

Wat ben ik blij dat ik de kaart heb bestudeerd, dat ik voorbereid was op dit laatste stuk tegenwind. Nog drie kilometer zwoegen, nog drie kilometer ploeteren. Sommigen geven luidkeels blijk van hun woede en ergernis, anderen ondergaan deze nieuwe aanslag op het geknakte moreel gelaten en schuifelen met de moed der wanhoop stilletjes voort. Veel valpartijen.

'Nu je niet weer gaan afvragen hoe ver het nog is. De gedachten uitschakelen en doorschaatsen. Probeer je werkslag te hervinden. Denk aan iets leuks. Sta er niet bij stil wat je aan het doen bent of hoe lang het nog is, waar Oudkerk blijft. Ga door!'

Slag links, slag rechts, slag links, slag rechts.

'Oooo m'n rug, even overeind, even ontspannen. Tot bij dat bruggetje. Dan ga ik door'.

In de luwte van de brug pakken bij het licht van een schijnwerper twee EHBO-ers een man met een bebloed gezicht in. Er naast een trekkertje met aanhanger, waar een andere schaatser op zit, zijn arm in een mitella. Joechei, ik ben gezond, oké, beetje moe weliswaar, maar alles werkt, alles doet het nog en ik ben er bijna.

Achter weer een brug doemen lampen op: een controlepost. 'Wat?? Nu nog, en we zijn bijna in Leeuwarden'. De laatste geheime controle.

"Dit is Oudkerk. Vanaf hier is het echt alleen nog met de wind in de rug naar de Bonke hoor. Jullie gaan het zonder problemen halen. Kijk goed uit hè. Nu geen brokken meer maken".

Ik kom in een vreemd soort roes. Ik verlang naar de finish, eigenlijk niet zozeer naar de finish als wel naar de ontmoeting met S. Tegelijkertijd wil ik dat dit schaatsen nooit overgaat, dat er geen einde aan komt.

Mijn geest maakt zich los van het lichaam. Vanuit het dak van het theater trekt een onbekende regisseur aan de touwtjes van mijn bewegende lijf. De juiste spieren spannen aan als een schaats in een sneeuwrand belandt. Volautomatisch sturen de benen bij als een scheur opdoemt, wijken ze uit voor strompelende medeschaatsers die elkaar bij de hand hebben genomen omdat de een totaal en volledig kapot is maar nog wel wat ziet, terwijl de ander nachtblind is en enige reserves over heeft.

Ik haal meer mensen in en hoor stemmen in het donker: *“Ik ben verdomme net voor Oudkerk gevallen, op mijn schouder. Het doet verschrikkelijk veel pijn. Ik denk dat mijn sleutelbeen gebroken is, maar ik ga niet naar de EHBO. Stel je voor dat ze me vasthouden!”*

Vanuit mijn comfortabele skybox registreer en interpreteer ik, zie ik de kleinste details onwaarschijnlijk scherp. Mijn ogen doorboren het duister. Ik hoor alles, ruik alles, voel alles en ik schaats en ik schaats en ik schaats en wil nooit meer stoppen. Licht in de verte, lampen hoog boven het land.

‘Dat moet de finish zijn!’

‘t Is nog een heel eind, maar wel een mooi richtpunt. Wat zal het nu nog zijn? Vier kilometer? Drie kilometer?’

Op de grens van waken en dromen schaats ik onder flauw verlichte bruggetjes door.

De finishlampen worden hinderlijker, beginnen te verblinden. Niemand die eraan ontsnapt. Ik peuter de bril uit mijn zak, zet hem op, maar zie dan helemaal niets meer. Dus zet ik de bril weer af. Ik houd de hand half voor mijn ogen om het schijnsel af te schermen, maar raak mijn balans kwijt.

Ik probeer mijn blik pal naar beneden te richten en vooral niet vooruit te kijken, verlies mijn oriëntatie en dreig in de kant te schaatsen. Er is geen ontkomen mogelijk. Welke idioten hebben dit bedacht? Is er niemand die beseft hoe dodelijk die schijnwerpers zijn? Moet je daarvoor 198 kilometer schaatsen om in het licht van de finish te sneuvelen? Dit kan toch niet, dit mag niet. Ik zie niets meer, schaats nog slechts op goed geluk.

“Kijk uit!!! Kijk uit!!! Je rijdt de wal in!!!”

De kreet van de EHBO-er behoedt me op het allerlaatste moment voor een ramp. Geen halve meter bij me vandaan ontwaar ik de omtrekken van een prikkeldraad-afrastering op de kant. Zo goed en zo kwaad het gaat, schuifel ik als een blinde terug naar het midden van de vaart.

Nog zeshonderd meter.

De schijnwerpers liggen nu iets opzij, aan m’n rechterhand. Ik zie de bocht voor de Bonke, durf weer wat vaart te maken. Bomen, een tent, veel mensen. Wat staan die vlaggen nog steeds verschrikkelijk strak. Daar is de bocht.

Hier pikte in ‘85 de vaste camera Evert van Benthem, Jan Kooiman, Henry Ruitenbergh en Jos Niesten op toen ze aan de beslissende eindsprint begonnen.

Nog driehonderd meter.

Dranghekken. De gele cabines waar de nos zit. Goed opletten of ik de rode jas van S. zie. Daar, het finishdoek. Ongelooflijk veel mensen, rechts een tribune. Iemand houdt een bord omhoog: *De wind gaat liggen*. Waar is S.?

Nog tweehonderd meter.

Maak er wat moois van, Henk! Ik ben er bijna. Ik ga de Elfstedentocht volbrengen. Waar zou S. staan? Ik zie haar niet, maar ze ziet mij vast wel. Maak je slagen mooi af, Van D, je bent op tv. De laatste meters, je laatste slagen. Wat een mensen. Een roes.

FINISH

Waar is mijn familie? Ik klauter het plankier op. Gedrang bij het stempelhokje. Ik heb em: het elfde stempel!

18.13 uur • Ljouwert 200 km

DE COOLING DOWN

Ik zoek een plekje op de banken, doe mijn schaatsen uit, de schoenen aan en loop. Lopen? Dansen zul je bedoelen. Stuiteren. Wat een lichtvoetigheid, wat een genot. Rondlopen, rondkijken.

Achter de hekken verdringen zich honderden wachtenden. Ik zie gezichten, gezichten en nog eens gezichten en heel veel rode jassen, maar geen S.

Dan eerst maar op zoek naar Monique. Ik beland in een noodhospitaal waar oorlogsgewonden vers van het front worden binnengebracht. Geen Monique.

Ik doe een deur open en sta in de redactieruimte van Studio Sport. Mart Smeets zegt: *"Jongens, wees jij maar heel trots op wat je hebt gepresteerd. Dat doen wij hier met z'n allen je niet na"*.

"Monique? Ja, die zit daar in die andere cabine".

Geen deur te vinden. Ik struikel over kabels, klim over afzettingen, strompel in het donker rond. Met mijn linkeroog zie ik wazig. 'Zeker vaseline op m'n contactlens gekomen. Straks thuis eerst even goed schoonmaken'.

Geen Monique, geen geliefde, geen Hinke.

Dan zie ik een trap die naar boven voert.

Ik stap naar binnen en bots op Ellen, Ellen de regisseuse die als enige in Hilversum zich het lot aantrok van een onervaren, hulpeloze meteoroloog die moet leren hoe je voor tv het weer moet presenteren. De verrassing is compleet. 6 jaar geleden zag ik haar voor het laatst. Van haar krijg ik de eerste overwinningsoen, van Pia de tweede.

"Monique? Ja, die moet daar ergens beneden bij de finish rondlopen".

Zoeken. De spreekstalmeester roept om: *"Wil de familie die wacht op Henk van Dorp zich melden bij het videoscherm?"*

Geen familie, wel Monique, in heftige discussie gewikkeld met mensen die

willen weten wanneer de wind nu eindelijk eens echt gaat liggen. De derde kus. Daarna loop ik nog een keer in het volle licht van de schijnwerpers voor alle dranghekken langs, in de hoop dat ze me zullen zien. Geen familie.

Een uur geleden kwam ik over de finish. Ik krijg het koud. 'Ze kunnen me wat, ik ga naar de Frieslandhal'. De bus loopt vol met getekende mensen, op schoenen zoals ik, op sloffen, op sokken, zelfs enkelen klunend. Ze hebben de schaatsen nog aan.

Ik raak aan de praat met een man, 'zal ongeveer van mijn leeftijd zijn'. We wisselen ervaringen uit, proberen een eerste balans op te maken en genieten na. Hij praat en hij praat en ineens lopen de tranen hem over de wangen: "O man, je moest eens weten hoe ik me voel. Vorig jaar om deze tijd werd er in m'n darmen kanker ontdekt. In april ben ik geopereerd, de helft van mijn darmen is weggehaald, en nu schaats ik de Elfstedentocht uit! O god, wat ben ik gelukkig. Dat ik dit weer kan". Nooit voelde ik me met een wildvreemde zo hevig verbonden.

Stilzittend in de bus komt de kou als een grondzee opzetten. Mijn lijf wordt een groot rillen, mijn kaken beginnen een roffelende tap-dance, spreken wordt onmogelijk. Het hele universum convergeert naar één obsessie: warm worden!!! Ik moet bewegen.

Met stramme benen stap ik uit de stomende en dampende bus, verstijfd van het zitten. Ik begin te lopen, steeds harder, te rennen op het laatst, naar het huis waar ik overnachtte, waar ik me kan douchen en droge kleren aandoen.

In bad doeziel ik weg, word ik zorgzaam opgenomen door engelen gehuld in gele ЕНВО-hesjes. Ze dragen me naar een tropisch zwemparadijs, waar ze me onder wuivende palmen voorzichtig neervlijen in een koesterend bed van ganzendons.

De stem van Anneke brengt me terug: "Je vrouw heeft gebeld. Ze stond in de bocht van de Bonke. Ze komt naar de Frieslandhal. Margriet is daar al."

Bij en in de hal is het een krioelend gedrang van zoekende mensen. Het heerlijke weerzien en de gelukkige hereniging. Al mijn zo zorgvuldig ingestudeerde prachtige zinnen zijn echter in het duister langs de Dokkumer Ee achter gebleven. Maar wat ben ik trots en voldaan en gelukkig en blij als een kind. We wachten op de anderen, raken lichtelijk ongerust 'want er is onderweg een dode gevalen'. Geen idee waar Bart uithangt, hoe het met Theo is.

Tegen half elf komt Co binnen, lijkbleek: "Dit was veel en veel zwaarder dan in '86. Ik heb tot op de rand van mijn kunnen moeten gaan. Tonnie ben ik bij Hindeloopen al kwijt geraakt".

Laat in de nacht loopt Leeuwarden langzaam leeg. In de trein krijgen we de klapstoeltjes aangeboden van twee toeschouwers die vanochtend om vijf uur aan hun eigen rijkelijk met Elstedenborrels besprenkelde tocht door Friesland begonnen en nu uitgevloerd de reis naar huis aanvaarden. De trein is amper in beweging of de een is, liggend in het gangpad, snurkend onder zeil. De ander steekt zijn bewondering voor de ongehoorde prestatie van al die mensen die de tocht hebben gereden (voor mij dus) niet onder stoelen en banken: *“Wat bewonder ik jullie. Ik ben helemaal kapot maar jullie hebben tenminste echt een prestatie geleverd”*. Ik zou hem een zoen willen geven.

De taxichauffeur, die ons van Utrecht naar huis brengt, zegt geen woord. Is dat mogelijk? Dat er mensen op de wereld zijn die er geen weet van hebben dat vandaag in Friesland de vijftiende Elfstedentocht is verreden?

Thuisgekomen bekijken we de video-opname van de wedstrijd. Ik raak volledig in de ban. Voor het slapen gaan werp ik een laatste blik uit het raam. Onder een glasheldere sterrenhemel staan de bomen roerloos in de donkere nacht.

Vier uur in de nacht: de wind is gaan liggen. De weegschaal zegt dat ik vandaag 3 kilo ben afgevallen. Dat wordt morgen heel veel drinken.

Zondag: video-kijken, afkicken, telefoontjes, bloemen. En heel veel drinken.

Maandag: in zijn nieuwjaarstoespraak stelt de directeur de zeven KNMI-ers die de tocht hebben uitgeschaatst ten voorbeeld aan het hele bedrijf. Van werken komt weinig. De hele dag is het een oeverloos uitwisselen van ervaringen en sterke verhalen. Ik hoor dat ‘wazig zien’ een begin is van bevriezing van de ogen. ‘t Had dus niks met ‘vaseline op mijn contactlens’ te maken.

Dinsdag belt een journalist van een lokale krant: of ik zaterdag op de ijsbaan kan komen voor een huldigingsbijeenkomst.

“Hè? Wat een flauwekul. Zo bijzonder is het toch ook weer niet wat we gedaan hebben!”

‘s Avonds Co aan de deur: *“Weet je dat morgen de Elfmerentocht wordt verreden. Ik heb twee kaarten. Wij kunnen niet. Heb jij interesse?”*

“Dan moet ik morgenochtend om half acht starten in Sneek? Nee joh, dat kan toch niet. ‘t Is nu al 9 uur. En morgenavond moet ik ook nog de nachtdienst in. Dit is echt gekkenwerk”. Maar de twijfel is gezaaid en als ik tien minuten later mijn dochter in Amsterdam te pakken heb en zij er wel oren naar heeft, is er geen ontkomen meer mogelijk.

De volgende ochtend betreden we rond acht uur het ijs bij de Waterpoort in Sneek. Ik kom moeizaam op gang en heb het heel lang koud. Als het echter eenmaal licht is en de zon door de wolken komt, de wind zich gedeisd houdt en de ijzers hun heerlijke muziek in de Friese vaarten en meren krassen, ik bovendien vervuld van trots mijn dochter met de besten zie meeschaatsen, gaan alle vermakelijkheden weer een voor een open.

Na negentig kilometer zit Hinke erdoor. Na honderd kilometer kan ze een steuntje in de rug goed gebruiken. Toch rijdt ze hem uit en tegen donker worden hebben we het laatste stempel in bezit. 115 kilometers achter de ijzers.

“En dan te bedenken dat ik nu nog 85 kilometer verder zou moeten” zegt Hinke trillend op haar benen *“terwijl het vandaag niet eens waaide. O, wat ben ik trots op mezelf. Wat is dit mooi”*.

Na afloop van de Elfstedentocht 1986 stapt journaliste Janneke Koelewijn aan de Bonkevaart in de bus die de eerste wedstrijdrijders naar de Frieslandhal terugbrengt. In Vrij Nederland van 8 maart 1986 tekent ze de volgende zinnen op:

Op de bank naast me zit Robert Kamperman maar dat weet ik op dat moment nog niet, dus ik vraag hoe hij heet.

“Wat,” zegt hij.

Hoe heet je?

“Wat?”

Met holle ogen staart hij me aan. Hij pakt zijn bidon en begint als een baby aan het tuitje te sabbelen. Zijn hand trilt. Dan trekt hij zijn schaatsen uit. Zijn sokken zitten vol bloedvlekken.

Hoe was het? vraag ik.

“Ja,” zegt hij.

Ik kan m'n ogen niet van hem afhouden. Zijn wangen zijn spierwit, zijn neus steekt scherp naar voren.

Na een paar minuten begint hij uit zichzelf te praten.

“Die kluunplaats,” zegt hij. “En nou ben ik derde geworden. Wie had dat ooit kunnen denken. Nee, daar heb ik nooit aan gedacht. Dat ik dat zou kunnen. Nooit aan gedacht. Nooit. En toen begon mijn knie pijn te doen. Waar was dat ook al weer...”

Waarom heb je het gedaan?

“Omdat het moet,” zegt hij. “Omdat het moet.”

COLOFON

Fotomateriaal

met dank aan H. van de Wiel, A.W.L. van Megen, F. Braam,
G.M. Lock-Baardman, R. Smith, F. Beekman, L. Greidanus en H. van Dorp.

Foto's omslag

B.M. Kamp en J. Kuiper/wpi

Aan deze productie verleenden verder medewerking

Harry Geurts, mw. M. Spijkers,
Robert Mureau en Wouter Jansen.

Ontwerp en vormgeving

studio knmi, Richard Draaijer

Productie en coördinatie

Johan Bremer

Lithografie en druk

Drukkerij Van de Ridder, Nijkerk

Papier

binnenwerk: 150 grams Reviva mega mat
omslag: 250 grams Reviva mega mat

© Henk van Dorp/knmi 1997

De Elfstedentocht. Een fenomeen zo Nederlands als Beerenburg. Veel boeken zijn er aan gewijd; over triomfen en debacles. Toch krijgt de lezer van *De wind in de rug* meer dan een persoonlijk schaatsverhaal voorgeschoteld, namelijk: wat er zoal aan voorafgaat. Het werk dat KNMI-meteorologen verzetten voordat het inmiddels klassieke *It giet oan* klinkt.

Henk van Dorp heeft als columnist van diverse periodieken een heel persoonlijke stijl weten neer te zetten. Dat maakt *De wind in de rug* met een verfrissende kijk in de nationale weerkeuken tot een uiterst aangenaam en informatief werkje.

ISBN 90 369 2126 0